

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2020. június
XXVII. évfolyam 2. szám

Tiszteletet az időseknek! Évtizedek áldozatos munkájában, testben és lélekben megfáradt, elgyengült öregek az életük alkonyán törődést, ápolást érdemelnek, méltó körülmények között. E gondolat ösztökélhette a tevékeny Sándor gróft, amikor városlapító édesapja emlékére – telket és jelentős tőkét felajánlva – idősotthon alapításáról döntött. Stephaneum... az elegáns elnevezés kezdetben földszintes épületet jelentett, ám az évek során a megnövekedett igények miatt emeletessé nőtt. Ráadásul – a környék lakóinak nem kis öröme – csinos templomot illesztettek hozzá, amelybe az otthon lakói átsétálhattak. Az ügyes építész még arra is gondolt, hogy a misére a járóképtelen öregeket

emeleti szobáikból a karzatra lehessen átgurítani.

Frankhonból érkezett apácák vállalták magukra a gyenge, beteg idősök odaadó ápolását, ellátását. A nehéz magyar nyelvet megtanulva, fonott kosaraikkal járták a várost, hogy alamizsnát gyűjtsenek az élelmezést kiegészítendő.

Fél évszázad múltán az új rezsimnek szemet szúrt az apácarend, a templom, hiszen az aggok helyett az életerős ifjak nevelésére koncentrált. A kedvesnővéreket szélnek eresztették, a templomot lebontották, az öregek szobácskái gyári raktárhelyiségekké alakultak. Az épület egy betonkolosszus árnyékában húzódik meg és manapság csak a park sudár fái sutoghatják hallhatatlanul: Tiszteletet az időseknek! □ *Kőrös Márta*

Idősgondozás Újpesten

1904–1906

„Én alulírott nagykárolyi Gróf Károlyi Sándor boldogemlékű szeretett édes atyám Gróf Károlyi István örök emlékére a jelen alapítványi levélem erejénél fogva a rákospalotai Istvántelek területén »Stephaneum« elnevezéssel egy magyarországi, de lehetőleg rákospalotai, valamint ehhez közelfekvő községekben illetékességgel bíró, vallásukra való tekintet nélkül, mindkét nemű szegény aggastyánok ápolására rendelt intézetet alapítok a következő feltételek mellett: [...] A »Stephaneum« kezelését az aggastyánok gondozását általam, illetve a vácsi káptalan hozzájárulásával jogutódom által kijelölendő apácák fogják ellátni, akik részére élelmezés, fűtés, ruházat és világítás czimén évenként 1500 kor. azaz Egezerötyszáz korona leendő kiszolgáltatandó. [...] Az épületek fenntartása céljára azaz részben a fenntartásának, részben nagyobb költségeire évenként 1000 k. Egezer koronát rendelek félretenni, amely összegnek fel nem használt része mint építési tartalékalap tőkésíttetni és nagyobb javításokra felhasználtatni fog.” (Részletek a Stephaneum Aggokháza alapító okiratából, 1904. augusztus 13.)

„Gróf Károlyi Sándor az iparos-menház céljaira egy telket ajándékozott, melyet a bizottság tetszése szerint választhat ki, azonkívül az épület építkezési költségeihez 500 koronával járult hozzá. Károlyi Sándor gróf nemes tetteivel nagyot lendített az újpesti iparos-menház ügyén s örök hálára kötelezte Újpest iparosait.” (Közérdek, 1905. április 27.)

„Az újpesti iparos-menház ügye örvendetesen halad a megvalósulás felé. Az ipartestület közgyűlése által az előmunkálatok megtételére felhatalmazott ipartestületi elöljáróság ugyanis egy szűkebbkörű bizottságot választott, amely a szükséges intézkedések megállapítása és végrehajtása céljából f. hó 4-én d.u. 4 órakor értekezletet tartott. E bizottságba az ipartestületi elöljáróság Zsoldos János főjegyzőt, Mády Lajos esperest, dr. Venetianer Lajos főrabbit, Brankovics György törvénybíró, dr. Lichtmann Henrik hitközségi elnököt,

[...] választotta, számítván ezek hathatós támogatására.” (Közérdek, 1905. május 4.)

„Az elaggott iparosok menháza javára f.é. szeptember hó 17-én szüreti mulatságot rendez az újpesti Ipartestület elöljárósága. Ez alkalommal felhivatnak mindazok, kik az újpesti iparosok menházára vonatkozó gyűjtőívek birtokában vannak, hogy az ívekkel a folyó hó végéig számoljanak be az ipartestület titkáránál.” (Közérdek, 1905. augusztus 24.)

„Gróf Károlyi Sándor úr Önagyméltósága Rpalota és Újpest határán, az Istvántelken a régi kertészeti iskola helyén tetemes költséggel menhelyet építtetett – elaggottak részére. Az új intézetet, melynek neve »Stephaneum« »a szegények kis testvérei« néven ismert nőszerzetesek vezetik, kik mindkét nemű elaggottak ellátásáról könyörödományok útján gondoskodnak. A menhelyben egyelőre 12 férfi és 12 nő elaggott részére van hely. Azonban, ha a menhely a közönség részéről, melynek adományaira rá van utalva, kedvező fogadtatásban, kellő támogatásban részesül, úgy azt a kegyelmes gróf később ki fogja bővíttetni.” (Közérdek, 1905. november 2.)

„Megható ünnepségek keretében ült meg az Istvántelki Menhely égi patronusának Szent Józsefnek ünnepét. [...] Tizenegy órakor Choboth Ferencz prépost-plébános dr. Varázséji Béla szentszéki ülnök és a hitoktatók segédletével énekes szentmisét czelebált, mely után tartalmas alkalmi beszédet intézett a menhely elaggott lakóihoz és a jelen volt ájtatos hívekhez [...] isteni tisztelet végeztével Rákospalota és Újpest községek egyházi és világi elöljárói s az ezen alkalomra meghívott hölgyek a menhely helyiségeibe vonultak, melynek falai között igazán szép őskeresztény szokás újult fel. Az aggok dúsan terített asztalok köré gyülekeztek »szeretet lakomára« s a Stefáneum megszokott kolostori csendjét csakhamar az »agapé« örömszaja váltotta fel. [...] A világi elöljáróságot Medveczky György rákospalotai főjegyző és Lindt János újpesti bíró képviselte.” (Újpesti Közlöny, 1906. április 1.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tiszteletbeli elnöke:
DR. SIPOS LÁJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
BALSZAI ZSOLT író
FORGÁCS ANDRÁS okl. gépészmérnök
GYURTA NOEL tanár
HIRMANN LÁSZLÓ tanár,
gimnázium-igazgató
DR. HOLLÓSI ANTAL sebészorvos,
ny. orvos igazgató
IVÁNYI JÁNOS okl. építőmérnök
JAKOBETZ LÁSZLÓ FIDE-sakk-
mester, szakedző, szakíró
DR. KÖRÖS ANDRÁS ny. kúriai bíró
KÖRÖSNÉ DR. MIKIS MÁRTA ny.
tudományos munkatárs (OFI)
PERKÓ MAGDOLNA ny. tanár,
szakközépiskola-igazgató
ROJKÓ ANNAMÁRIA újságíró,
szerkesztő
SZÖLLŐSY MARIANNE helytörténeti-
gyűjtemény-vezető
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA
c. egyetemi docens (ELTE)

Kiadja: Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2020. június
XXVII. évfolyam 2. szám

Stephaneum Aggok menhelye (részlet) (Forrás: Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény)

1	KÖRÖS MÁRTA <i>Stephaneum Istvántelken</i>
2	<i>Idősgondozás Újpesten, 1904–1906</i> Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
	Tanulmány
4	TÓSZEGI ZSUZSANNA <i>A jótékony földesúr: Károlyi László gróf</i>
7	PERKÓ MAGDOLNA <i>100 éves a Kanizsay Dorottya Leánygimnázium, 2. rész</i>
	Közlemények
10	FORGÁCS ANDRÁS <i>A trianoni döntés hatása az Egyesült Izzóra</i>
12	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>Újabb epizódok Aschner Lipót életéből A korrupcióellenes liga</i>
14	IVÁNYI JÁNOS <i>Szerződés Újpest város áramellátására</i>
16	DR. KÖRÖS ANDRÁS <i>Szemelvények dr. Fraknóy Gyula ügyvédi hagyatékából 1947–1957, 5. rész</i>
19	DR. HOLLÓSI ANTAL <i>„Vass Laci bácsi”</i>
21	JAKOBETZ LÁSZLÓ <i>Cukrársz királyok</i>
23	BALSZAI ZSOLT <i>Virág, vasárnap</i>
	Híres újpestiek
25	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Németh Ferenc</i>
	Kitekintés
27	GYURTA NOEL <i>Az első téli olimpia</i>
	Interjú
28	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>Közel félévszázad a gyógypedagógusi pályán</i>
32	Helytörténeti hírek

A jótékony földesúr: Károlyi László gróf

Az Újpestet alapító Károlyi István grófnak 1821-ben született első fia, Ede, aki 1851-ben vette feleségül az akkor 17 éves Kornis Klarissza grófnőt,

Göncz-Ruszkai gróf Kornis Mihály, a Magyar Tudós Társaság igazgatótanácsi tagja és gróf Bethlen Katalin leányát. A házaspár két fia közül csak László maradt életben.

Károlyi László gróf is – felmenőinek nyomdokait követve – anyagi támogatásaival, illetve az uradalmaiban folytatott mezőgazdasági és ipari tevékenységeivel járult hozzá Újpest, Rákospalota és Fót fejlődéséhez. Tiszteletreméltó, jelentős életműve dacára Károlyi

László életrajza eddig nem íródott meg – most e fájó hiány egy részét igyekszünk pótolni.

László gróf életéről több fontos adat összegyűjthető az élete során megjelent dokumentumokból, hírekből, illetve a halálát követő nekrológokból, de néhány hiteles forrást felkutatva kiderül, hogy nem mindegyik közzétett adat helytálló. A legtöbb helyen, például az országgyűlési almanachokban a születési helyeként Párizst adják meg, holott ő Pesten látta meg a napvilágot.

Éble Gábor eredeti okmányok alapján ábrázolta a Nagy-Károlyi gróf Károlyi család leszármazási tábláit, és megírta Károlyi László szülőházának történetét, miszerint László gróf a fővárosi Veres Pálné és Irányi utca sarkán álló „palotaszerű” épületben jött a világra 1859. június 12-én. A tulajdonos, István gróf végrendeletében fele-fele részben fiára, Sándorra, illetve az időközben elhunyt Ede fiúgyermekére, Lászlóra hagyta az épületet. Ede halála után két évvel az addig aggregényként élő Sándor gróf feleségül vette az özvegy Kornis Klarisszát. Károlyi Sándor 1906-ban bekövetkezett halálakor a hitbizomány és a belvárosi palota örököse a gróf mostohafia (egyben unokaöccse), László lett.

1879 márciusában „A Hon” című lapban a bécsi akadémia magyar olvasó- és társasköre által Jókai Mórhoz intézett levélről jelent meg egy rövid hír, amit gróf Károlyi László, a társaság elnöke írt alá. Ezen a nyomon elindulva sikerült kideríteni, hogy hősünk ekkor a bécsi egyetemre járt. A magyarországi diákok külföldi egyetemjárását feltáró Szögi László és munkatársai a bécsi egyetemi anyakönyveket is feldolgozták. Kötetükben megtaláljuk Károlyi László adatait: Pesten született, középiskolai tanulmányait a nagyszombati gimnáziumban végezte, az 1878/1879. tanévben tanult a bécsi akadémia jogi fakultásán. László gróf az egyetemi matricula tanúsága szerint is Pesten született. A Nagyszombati Érseki Főgimnázium évkönyvei közül sajnos, alig néhány kötet van meg hazai könyvtárakban – ezért

Károlyi László vadászat előtt – 1924 körül (Fóti Károlyiak Alapítvány)

László gróf diákéveiről jelenleg nem tudunk több információhoz jutni.

Több forrás említi, hogy egyetemi tanulmányait követően a fiatal arisztokrata hosszabb külföldi útra ment Európába, Ázsiába és Afrikába. Hazajövele után, 1887-ben bekapcsolódott a politikai életbe: a Nemzeti Párt híveként lett a garbóc-bogdányi kerület országgyűlési képviselője, ahol 1892-ben újraválasztották. 1896-ban gróf Apponyi Alberttel együtt a Szabadelvű Párthoz csatlakozott – ekkor a pétervársári kerületet képviselte a parlamentben, 1907-től pedig Újpest tiszteletbeli képviselője lett. A kormányzó által élethossziglan kinevezett felsőházi tagok közé tartozott. Érdemei elismeréséül 1917-ben az uralkodótól valóságos belső titkos tanácsos címet kapott.

1897 augusztusában feleségül vette a nála húsz évvel fiatalabb Nagy-Apponyi gróf Apponyi Franciskát, Apponyi Lajos első udvarnagy és gróf Scherr-Thoss Margit csillagkeresztes hölgy leányát, akitől három gyermeke született: István 1898 decemberében, Fruzsina egy évvel később, majd Klára 1903-ban. A lányok grófi családokba házasodtak, István Windisch-Graetz Mária hercegnőt vette feleségül. Az 1930-ban Sárospatakon tartott esküvőjük a kor legfényesebb, legelőkelőbb társasági eseménye volt. A sajtóorgánumok egymással vetélkedve számoltak be a megjelent méltóságokról; a menyegzőről készült filmhíradó ma is látható az interneten. László grófról később a menyegző igen meleg hangon emlékezett meg a „Feljegyzések és emlékképek” című könyvében.

Az ország leggazdagabb főuraként számon tartott Károlyi László 1901-ben visszavonult a politikától, és attól kezdve az ország különböző területein fekvő hatalmas birtokain gazdálkodott. A sikeres üzletemberről, az ország egyik legkiválóbb mezőgazdászáról szóló sok-sok sajtóhír nemcsak az eredményeiről, hanem arról is tudósított, hogy nagyapjához és apjához hasonlóan milyen sokat áldozott vagyonából jótékony célokra. E téren nemcsak a családi hagyomány, de felesége is komolyan inspirálta. László gróf jelentősen kibővítette az újpesti Károlyi kórházat, háromszorosára bővítette az aggok menhelyéül szolgáló Stephaneumot, támogat-

ta az újpesti Katolikus Legényegyletet. Több tanonc- és iparosiskolát építtetett és tartott fenn, és területeket adományozott a városnak: 1914-ben a rendőrkapitányság közvetlen szomszédságában fekvő telket a felépítendő színház céljaira, 1933-ban pedig egy 3000 négyszögöles telket a megyeri iskola számára. 1922-ben egymillió koronát juttatott az édesanyja, Klarissza által 50 évvel korábban alapított Clarisseumnak. A főúri adományok mellett Újpesten és környékén sok ezer családnak adtak biztos megélhetést a káposztásmegyeri birtokon létesített, jól prosperáló mezőgazdasági és ipari üzemek.

Hatalmas birtokain László gróf mintaszerű gazdálkodást honosított meg: a fejlett állattenyésztés és növénytermesztés, az erdősítések, öntözések, az általa létesített ipari üzemek mind-mind kiváló hozzáértéséről tanúskodtak; uradalmi a korszerű mezőgazdaság mintaképeül szolgáltak.

László gróf újdonságokra való fogékonyságáról ír a „Köztelek” 1912 októberében:

A grófi uradalmi tehenészet teljesíve az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben (a szerző felvétele)

ekkor mutatták be a káposztásmegyeri uradalomban a Herdliczka-Kund-féle, benzinmotorral hajtott szántógépet. Herdliczka Ernő és Kund Ede mérnökök 1912 decemberében kapták meg a motorikus talajművelő berendezésre a szabadalmat.

A káposztásmegyeri birtokán 1912 augusztusában megnyílt üveggyárat évi 6 millió palack gyártására tervezték. A tejesüvegek mellett ásványvizes, sörös-, boros- és pezsgőspalackokat gyártottak. A termékek nagy sikerrel szerepeltek az 1914. évi borászati és pincegazdasági kiállításon az Iparcsarnokban.

A birtokon folyó példamutató mezőgazdasági és ipari termelésről idézünk néhány korabeli hírt. Az 1915. évi „Fővárosi Közlöny”-ben olvasható egy határozat arról, hogy a „gróf Károlyi László uradalom káposztásmegyeri tejgazdasága” által termelt és főleg csecsemők által fogyasztott „hiteles” tej forgalomba hozatalát engedélyezték Budapest egész területén.

A tejet a László gróf által alapított üveggyárban készített palackokban hozták forgalomba. A többféle változatban készült tejesüvegeken körben a felirat, középen a 11 ágú korona, alatta a csőrében csecsemőt tartó gólya látható. Két évtizeddel későbbi egy másik adat: 1935-ben a gróf Károlyi László uradalom közel 190 ezer liter tejet szállított a Szent László-kórháznak.

Károlyi László Káposztásmegyeren nemcsak üveggyárat, hanem egy kitűnően prosperáló mészhomoktéglagyárat is létesített. Megyeren már a XIX. század elején is folyt téglagyártás; abban az időben azonban a téglágyártást csak uralkodói engedély, ún. privilégium birtokában lehetett művelni. Száz

évvél később László gróf felismerte a mészhomoktégla gyártásában rejlő hatalmas üzleti lehetőséget, és 1909-ben megalapította saját üzemét.

„A Bánya” 1910-ben közölte: „Káposztásmegyeren Károlyi László grófnak van egy 40 millió mészhomoktéglat produkáló gyára”. Tapasztalati tények igazolják, hogy a mészhomoktégla a legjobb, legtartósabb építkezési anyag, az ára pedig jutányosabb a többi téglánál. A mészből és homokból gyártott, impregnált téglavíz- és tűzmentes.

A Károlyi-féle téglagyár a napilapokban is reklámozta termékeit. 1910-ben például apróhirdetésben közölték, hogy a gyár naponta 50 ezer darab „legkitűnőbb minőségű préselt mészhomoktéglat” készít. Az üzem közvetlenül a váci országút mellett fekszik, a szállítás országúton, hajón vagy vasúton történhet. Az uradalmi kikötő a gyártól 100 méterre található, az iparvágány közvetlenül a gyár területére vezet be.

Az újsághirdetésnél is jobb reklám lehetett azonban, hogy 1911-ben a főváros első, mészhomoktéglaból készült, hatalmas bérházát László gróf építtette föl. Az Irányi utca – Veres Pálné utca sarkán lebontott szülői ház helyén magasodó, reprezentatív, modern bérpalota a kiváló műépítészek, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos tervei szerint készült. Jámborék teljes egészében mészhomoktéglaból építették a bérházat, a nagy szilárdságú pillértéglákat külön gyártatták le a 220 embert foglalkoztató káposztásmegyeri üzemben. Az építészek „nyerstégla modorban” tervezték az épületet, a mészhomoktégla nem került vakolat. Az impozáns lakóház ma is jó állapotban látható a Belvárosban. A Bálint és Jámbor iroda példáját követve a gróf Károlyi-féle gyárban készült mészhomoktéglat a legjobb műépítészek alkalmazták nagyszabású építkezéseiknél.

Tevékeny, eredményes életet hagyott maga mögött az 1936. október 24-én, 77 éves korában elhunyt, a főtí kegyúri templom kriptájában nyugvó gróf Károlyi László. Temetésén Horthy Miklós kormányzó, Darányi Kálmán miniszterelnök, Károlyi Gyula volt miniszterelnök, József Ferenc királyi herceg és számos társadalmi előkelőség mellett nagy számban vettek részt különböző birtokainak küldöttei. □

Károlyi László bérpalotája a Belvárosban (A szerző felvétele)

100 éves a Kanizsay Dorottya Leánygimnázium 2. rész

Az iskola helyreállításával egy időben, az 1946/1947. tanévben a jelenlegi épületben újraindult a tanítás. Dr. Sipos Lajos igazgató úr vezetésével minden tekintetben újjáéledt a Kanizsay.

Dr. Sipos Lajos (1905–1953) magyar-francia szakos középiskolai tanári diplomáját a Pázmány Péter Tudományegyetemen és Párizsban, a Sorbonne-on szerezte. 1931-ben „Sub auspiciis Gubernatoris”, azaz „legfelsőbb kormányzói elismeréssel” avatták a filozófiai tudományok doktorává, ami azokat tisztelte meg, akik minden iskolai vizsgájukat, beleértve az egyetemi kollokviumokat és szigorlatokat is jeles eredménnyel tették le. 1946-ban nevezték ki a Kanizsay igazgatójának.

1946 szeptemberétől decemberéig az iskolából elszállították a törmeléket és a szemetet, hozzákezdtek az osztálytermek renoválásához. A tantermek berendezését a családok otthonában már nem használt bútorok közül, a szülők ajánlották fel. A diákok többször gyűjtöttek adományokat az intézet felszerelésére. Az ablakok beüvegezésére azonban csak a január 15-ig meghosszabbított téli szünetben került sor.

Minisztériumi jogszabály rendelkezett az oktatás átszervezéséről (8 osztályos általános és 4 osztályos középiskola bevezetéséről), és be kellett indítani a dolgozók gimnáziumát. 1946 szeptemberében a leánygimnázium két első és két második osztályát „igazgatási szempontból” átadták az akkor már Április 4. téri Általános Leányiskola néven működő tanintézetnek. A Kanizsay növendékeinek az első emeletre kellett járniuk. „Összekeverték a diákokat”, egybegyűrták az ötödik elemi végzett, a hatodikba beiratkozott általános iskolásokat és a más tanítási-tanulási rendhez és magasszínvonalú oktatáshoz szokott korábbi kis gimnazistákat. Az 1947/1948-as tanévben a harmadik, az 1948/1949-ben a

negyedik gimnáziumi osztály került át az általános leányiskolához. A gimnáziumi anyakönyv abban az évben az „ötödik” osztály adataival kezdődött. 1947-ben az oktatási tárca élére Ortutay Gyula került, aki megkezdte az oktatás tartalmának szocialista átalakítását. A magyar iskolák életében súlyos törést hozott az 1948-ban bekövetkezett államosítás, az állami iskolamonopólium kiépítése. A szerves fejlődést megbontó, durva beavatkozás az állami iskolafenntartás korábbi, valós értékeit és lehetőségeit is rontotta. Tanári életutak, szülői és tanulói ambíciók, világnézeti elkötelezettségek, iskolaszervezeti tradíciók szenvedtek pótolhatatlan veszteséget.

A felsőoktatásban megkezdődött az orosztanár-képzés, és az idegennyelv-szakos tanárok átképzése. Az 1949–50-es tanévtől kötelezővé tették az orosz nyelv oktatását a középiskolákban. A rendeletet azonban nem lehetett mindenhol végrehajtani, mivel hiányoztak az orosz szakos nyelvtanárok, és tankönyvek, és hiányzott a szláv nyelvek tanítási tapasztalata is.

Dr. Sipos Lajos az 1948/49. tanévben maga is részt vett a pesti egyetemen szervezett orosznyelvi képzésen, és 1952-ben a Lenin Intézetben orosztanári diplomát szerzett. Feljegyzések híján nem lehet tudni, hogy a Kanizsay Dorottya Leánygimnázium tanárai közül, 1947 és '49 között még hányan vettek részt nyelvi átképzésen.

Az 1948. szeptemberi évnyitó ünnepély váratlan eseménnyel indult. (Nem sokkal korábban – egy hathónapos pártiskola elvégzése után – nevezték ki Újpest polgármesterének Döbrentei Károlyné Némethy Aranka [1913–1987] vasmunkást, egykori partizánt, aki 1945-től a Magyar Kommunista Párt parlamenti képviselője volt.) Az új városvezető elrendelte, hogy az akkori Április 4.-e téri négy intézmény – a két általános iskola és a két gimnázium növendékeinek közös évnyitó ünnepélyt kell

rendezni, és az ünnepségen beszédet kíván mondani. A 6-18 éves diákoknak a békeharc fontosságáról és a Szovjetunió iránti háláról beszélt – súlyos nyelvi hibákkal. A közönség kinevette a polgármestert, aki a következő nap leváltotta mind a négy iskola igazgatóját. Sipos igazgató úrnak is átnyújtotta a felmondásról szóló papírt. A felmondás azonban valamilyen ok miatt abban a tanévben nem lépett életbe. Az 1948/1949. tanévet 1949. június 14-én lezáró érettségi anyakönyvet és a bizonyítványokat még ő írta alá igazgatóként. Az 1949/1950. tanévben özv. Keller Lászlóné Strausz Györgyi, magyar–német–olasz szakos tanárt bízta meg az igazgatói teendők ellátásával.

Az elkövetkező évek kemény politikai változásai rányomták bélyegüket a Kanizsaya-ra is. Az igazgatók évente váltották egymást (Bársony Jenő 1950–1951, Fülöp Zoltán 1951–1952, Hann Ernő 1952–1953, Kósa Andorné 1953–1955, Hann Ernő 1955–1956).

1956-tól Petrás Istvánné Sörös Lenke (1956–1959), Siklósi Lászlóné (1959–1965), Kenedi Istvánné (1965–1967), Szabó László (1967–1968) álltak az iskola élén.

Az Újpesti Közművelődési Kör 2018-ban összegyűjtötte és az Újpesti tükörcserepek. Emlékképek az 56-os forradalomról című kötetben megjelentette a kör tagjainak személyes emlékeit. Az alábbiakban olyan részleteket idézünk, amelyekben a szemtanúk a Kanizsay gimnázium környékén, illetve épületében zajlott eseményeket elevenítik fel.

Szunyoghy András, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, grafikusművész, aki akkor tíz éves volt és a Tanoda téri iskolába járt, így emlékszik az eseményekre: „[...] November 8-án, egy napsütött délelőtt megint a harckocsik láncfalainak csörmpölése hallatszott. Kinéztem az ablakból. A Duna felől négy orosz tank fordult be az Árpád útról a Könyves felé. Az első tankon egy

A leánygimnázium végzős növendékei és a tanáraik 1949-ben. A tantestület élén dr. Sipos Lajos igazgató állt (A fotó dr. Sipos Kornél tulajdona)

fehér zászló volt. Majd megálltak a Könyvessel szemben és az épület jobb oldali részét lerombolták. Másnap elzarándokoltunk az épülethez. Borzalmas volt. Az udvar tele volt a pusztítás nyomaival, leomlott faldarabokkal, a falból kilógó vasoszlopokkal, ablakkeretekkel, löszeres ládákkal, löszerekkel. Egy kisebb ágyú is volt a kertben. [...] Emlékszem, az iskola megkezdésekor az orosz óra előtt az egyik osztálytársam, az Obiczki a táblára felírta, hogy nem akarunk oroszul tanulni. Az oroszstanárunk, akit géppisztollyal a nyakában a forradalmárok között láttunk, megkérdezte, hogy ki írta fel a táblára. Obiczki vagány gyerek volt és felállt, a tanár odament hozzá, megcirógatta a fejét és többet nem jött tanítani. Azt, hogy mi lett vele, nem tudom.”

Dr. Somos András ügyvéd, Újpest díszpolgára így emlékezik az '56-os eseményekre: „Az 1956/57. tanévben érettségiztem. Családunk az Április 4. tér Tavaszi utca felőli oldalán lakott, így közvetlenül éltük át mindkét iskola lerombolását. [...] szörnyű volt a két szétlőtt iskola látványa, az Április 4. (ma Tanoda) téri, ahol általános iskolai éveimet töltöttem és a Könyves Kálmán Gimnázium, ahova édesapám is járt néhány évig. [...] Naponta együtt jártam ki barátaimmal a helyszínre, köztük legjobb barátommal és osztálytársammal, Sipos Lajossal. Itt a téren értesülhettünk a legfrissebb újpesti eseményekről. [...]”

Dr. Sipos Lajos egyetemi tanár, Újpest díszpolgára visszaemlékezése szinte mozzanatról mozzanatra felidézi, miként vált az iskola épülete a forradalom áldozatává: „[...] A Könyves Kálmán Gimnázium udvarán egy légvédelmi ágyú és egy használaton kívüli katonai dzsip volt. Egyes emlékezők szerint az épületben volt az Újpesti Forradalmi Bizottság főhadiszállása. [...] Mi a mai Kassai utcában, a Kanizsay Dorottya Gimnázium második emeleti igazgatói lakás leválasztott felében laktunk. [...] A Tanoda tér két végén megjelent egy-egy tank, csövét a gimnázium épületére irányítva. [...] A két tank szétlőtte a Könyves Árpád út felé eső oldalát, s komoly kárt okozott a másik szárnyban is. Az előzményeknek sajnos szemtanúja voltam. Azon a napon ugyanis a Kanizsay Dorottya Gimnázium kapuját két gépfegyveres fiatal kezdte döngetni. Ágyban fekvő édesanyámmal és két

öcsémmel mi laktunk a Kassai utca felől eső oldalon, így én néztem ki az erkélyről, s kérdeztem, mit akarnak. Az egyik fegyveres, B. L. általános iskolai osztálytársunk közölte, ha nem nyitom ki a kaput, belelőnek a zárba. Lementem. Kinyitottam. Megkérdeztem: Mit akarnak csinálni? Hátba lövük az orosz tankokat! Próbáltam érvelni. Hivatkoztam a golyóálló páncélzatra, a megtorlás lehetőségére. Ők azonban nem tágitottak. Az épület túlsó oldalára mentek, az általános iskolai részbe, s onnan kilőttek a két tankra. A tankok megfordították az ágyúk csövét, s három helyen: a két szélén és középen belelőttek a két általános iskola és a Kanizsay Dorottya Leánygimnázium épületébe is.” 1956 októberében az irattár dokumentumainak nagy része is megsemmisült. 1957 elején újra megkezdődött az épület helyreállítása, fél évig még szünetelt a tanítás.

1957-ben a forradalom első évfordulóján tartott megemlékezést Kárpátiné Kovács Edit magyar-történelem szakos tanár, egykori kanizsai diák így eleveníti fel: „Az első évfordulón, 1957. október 23-án mi és a velünk párhuzamos egyik osztály megemlékezett a forradalomról és Nagy Imréről, akinek életéért aggódtunk. Gyászunk kifejezéséként levettük sötétkéi köpenyünkről a fehér gallért. Nem tudom, hogy kinek az ötlete volt, de egy perc alatt mindnyájan benne voltunk. Nem érzékeltek a veszélyt. Körülöttünk folytak a perek, már kivégzések is voltak, de erre akkor senki sem gondolt. Természetesen valaki feljelentett bennünket. Másnap már ott voltak a detektívek, és megkezdődött a kihallgatás, amely napokig tartott. Egyenként kérdeztek ki bennünket. Egyikünknek sem jutott eszébe félni, hősöknek képzeltek magunkat, és büszkén vállaltuk tettünket. Egyik nap, tanítás után nem engedtek haza minket. Étlen-szomjan bent ültünk órákig a termekben, miközben aggódó szülőkkel és barátokkal telt meg az utca. Végül az igazgatónő kihirdette a büntetésünket. Három diákot kicsaptak az iskolából, a két osztályba járó diákokat összekeverték, és igazgatói intővel vagy rovóval csak »kifogásolható« magatartás minősítést kaptunk a bizonyítványunkba. Ma is büszke vagyok a sok »példás« vagy »jó« mellett erre a »kifogásolható« minősítésre...”

(Folytatjuk...)

A trianoni döntés hatása az Egyesült Izzóra

Az első világháború kitörésekor az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. szerteágazó elektronikai tevékenységet folytatva egy új iparágban, egyre növelte pozícióját a magyar nagyvállalatok között. A Tungsram védjegy alatt folyamatosan fejlesztette villanylámpagyártását és kihasználva a vasút fejlődését, a biztosítóberendezések gyártása is segítette a növekedését. Ezen szakágak mellett, beszállítóként fontos szerepe volt a telefonközpontok kiépítésében is. Az 1920 utáni határváltozások, valamint a piac teljes átalakulása a vállalat összes üzletágára komoly hatással volt.

A háború után felgyorsult infláció hatására megváltozott a részvénykereskedelem jellege is. A vállalatok a megtakarításaikat szívesen fektették részvényekbe, hiszen a vállalat értékének növekedésével a részvénybe fektett pénz is megőrizte értékét. A piacra dobott részvényállomány 500 millió korona volt, ami az állami és bankhitel negyedét tette ki. Ezzel párhuzamosan a cégek a tőkéjüket igyekeztek beruházási eszközökbe – ingatlanokba, gépekbe-felszerelésekbe – fektetni, hogy megőrizték a korábbi pénzügyi eredményeik értékét.

Tungsram növekedése a háborús években

Az Egyesült Izzót is a háborús viszonyokból adódó kettősség jellemezte. A lámpagyártás gyors növekedése révén jelentős profittal és ebből adódóan jelentős pénzügyi tartalékokkal rendelkezett, amit a gyár vezetése elsősorban cégfelvásárlásra fordított. 1917-ben megvette az addigi csomagolóanyagot szállító Neményi testvérek erzsébetfalvai papírgyárát, valamint az izzógyártás egyik nélkülözhetetlen alapanyagát előállító Magyar Üveggyári Művek Inwald József Rt.-t. A piaci terjeszkedés azonban a konkurencia felvásárlását is jelentette. Ennek során megszerezte az egykori gyáralapító társ, Kremenezky János budapesti üzemének 50%-os tulajdonjogát. A külföldi terjeszkedés egyik első lépéseként ugyancsak

részvényese lett a bécsi Elektrische Glühlampenfabrik WATT AG-nak, ezzel a napi 7000 db-os termelési kapacitás mellett évi 4,5 millió db piaci értékesítési kvótát szerzett az osztrák–német–magyar volframlámpa-kartellben.

Az Egyesült Izzóra jellemző innováció a háborús években sem szünetelt. A rézhiány miatt vasból készültek a lámpafoglalatok. 1916-tól hadiipari megrendelésre nemcsak gázköpenyt és kézigránátot gyártottak, hanem beindult az elektroncső-kutatás és -gyártás is.

A növekedésnek azonban ára volt. Amíg az országban az árak tíz év alatt, 1924-re az árak a nyolcezerszeresükre nőttek, addig a bérek csupán háromezer-ötszázszorosukra. A gyárak a munkabérek visszafogásával lenyomták a termelési költséget, és ettől várták a piac élénkülését. Csakhogy az alacsony bérek egyben a vásárlóerő emelkedésének is gátat szabtak, ezért a beruházások ellenére sem tudták növelni a hazai értékesítést.

Az Egyesült Izzó sem tudta kivonni magát az országos trendből. A háború alatt a gyár 250–350 munkása teljesített katonai szolgálatot, és a helyükre felvett munkásnőknek igen alacsony bért fizettek. A nők betanítása hónapokat vett igénybe, és a magas fluktuáció miatt szinte lehetetlen volt a termeléshez szükséges létszám biztosítása. A gyárvezetés végül a gyártási folyamatok gépesítése mellett döntött. A háború miatt egyre szegényedő munkásság szervezkedni kezdett. A szakszervezeti követelések hatására a gyárvezetés 1917–18-ban több alkalommal is emelte a béreket, aminek fedezetét a termékek árának emelésével biztosította. A 1918. októberi (őszirózsás) forradalom után a gyári termelés jelentős hányadát kitevő, igen jövedelmező hadiipari termelés megszűnt. A kazánszén hiánya miatt a termelési időt csökkenteni kellett, ezért a belföldi piac villanykörte-igényét csak az export visszatartásával tudták kielégíteni. A szénhiány 1919 első hónapjaiban olyan jelentős volt, hogy az izzólámpa gyárban, ahol 1683 munkás dolgozott, az üzem gyártási

kapacitását csupán 30%-ban lehetett kihasználni. Ebben az időben a termelés rezsiköltsége a termelési érték kétszeresére rúgott. Az átmenetileg munka nélkül maradt dolgozóknak a gyár segélyt folyósított. A Tanácsköztársaság kormánya nagy jelentőséget tulajdonított az izzólámpa-ellátásnak ezért a gyártáshoz folyamatosan biztosította az anyagellátást. A termelés újabb visszaesése akkor következett be, amikor mintegy 900 munkás belépett a Vöröshadseregbe. A Magyarországot 1919-ben megszálló román csapatok 1,5 millió korona értékű gépet és nyersanyagot vittek el a gyár különböző egységeiből, ennek ellenére az Egyesült Izzónak sikerült talpra állnia.

Aschner Lipót, 1921-ben történt vezérigazgatói kinevezésétől kezdve a profilisztizálás híve volt. Meg akart szabadulni minden olyan termék gyártásától, amelybe a cég nem tudott kellő szellemi és pénzügyi tőkét koncentrálni. Így a felfutó létszámgigényű és forgalmú telefónia és vasúti biztosítóberendezés gyártását is meg akarta szüntetni. Pintér József főmérnök és a gyár tulajdonosai azonban ebben a törekvésében nem támogatták. Végül is tíz év alatt fokozatosan megvált az Egyesült Izzó a korábbi húzó termékeitől és piacaitól, amelyeket előbb az érdekeltségi körébe tartozó Telefongyárnak és a Standardnek adott át. Később leépítette ezen tőkeérdekeltségeit is.

A letisztult profilú gyárban a fejlesztés és termelés fő iránya az izzólámpa- és a rádiócső-, valamint – zömmel leányvállalatán a Magyar Wolframlámpa Gyáron (Orion) keresztül – a rádiógyártás volt. Az izzólámpa és rádiócsőgyártás háttérének kialakítását szolgálta a vákuumtechnikai gép-, a szerszám- és a műszergyártás vállalati bázisának kialakítása is.

Az Egyesült Izzó az 1920-as évek végére Magyarország egyik számottevő nemzetközi pozíciókat is elfoglaló ipari nagyvállalattá vált. A gyár a külföldre történő termelés révén több deviza bevételt hozott az országnak, mint a teljes magyar mezőgazdaság.

A hazai helyzetet jól érzékelteti az az adat, hogy amíg 1925-ben a magyar kereskedelem 75%-a 500 km sugarú körben realizálódott, addig 1930-ra, ugyanezen a terüle-

ten a piaci forgalom 55%-ra esett vissza, ugyanakkor az 1000 km távolságot meghaladó piacokon 4%-ról 14%-ra bővült a forgalom. Erre a változásra reagált az Egyesült Izzó vezetése is mind a lámpagyártás, mind a kialakuló rádiócső- és rádiógyártás terén, amikor gyártó és összeszerelő üzemeket kezdett telepíteni szerte Európában és az 1930-as évekre már több mint 50 országban rendelkezett leányvállalattal vagy külképviselettel.

1928 előtt a Tungsram legjelentősebb piaca Németország volt, ahol közel 7 millió darab Tungsram-izzót értékesítettek, Romániában mintegy 2 milliót, Csehszlovákiában 1,25, Franciaországban 1,13 és Belgiumban is 1 milliót adtak el. Évi 100-600 ezer darab Tungsram-termék vásárlásával a jelentős fogyasztók közé tartozott Argentína, Hollandia, Olaszország, India, Dél-Afrika, Bulgária, Dánia, Egyiptom, Görögország, Norvégia, Lengyelország, Jugoszlávia, Svájc, Törökország és Palesztina. A magyar izzólámpa-export mintegy 80%-a az újpesti gyárból jutott el a világ minden részébe, 11%-a a Kremenezky-féle gyárakból, míg kb. 9%-a más kartell-tagoktól átvett és forgalmazott izzó volt.

Az Aschner Lipót vezette Egyesült Izzó csak olyan piacokon akart versenyezni, ahol a szellemi hozzáadott érték révén a világ vezető cégei közé tudott felzárkózni. Így lett a Tungsram tagja 1924-ben megalapított, genfi Phoebus S. A által irányított kartellnek, amely világviszonylatban meghatározó szerepet játszott az izzólámpa értékesítés szabályozásában, és jelentős szereplővé vált a rádiócső és rádiógyártás terén is. □

A Tungsram izzót reklámozó görög és örmény nyelvű szórólapok az 1930-as évekből

Újabb epizódok Aschner Lipót életéből

A korrupcióellenes liga

1929-ben Aschner Lipót nyolcadik éve állt az újpesti Egyesült Izzó és Villamossági Rt. élén. Meghatározó alakja volt a nemzetközi izzólámpa-kartellnek és – több szakmai szervezet vezetői tiszte mellett – alelnöke a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének. 1929 tavaszán – fél évvel a gazdasági világválság kitörése előtt – meghívást kapott az akkor alakuló hazai korrupció ellenes ligába. Ebben a társadalmi egyesületben olyan tekintélyes személyiségek fogtak össze, akik a maguk területén (pénzügy, mezőgazdaság, ipar, honvédelem, jog stb.) vezetőszerpet töltöttek be. Mindannyian vállalták, hogy az országosan elharapózott korrupció megfékezése, és az államkassza rendbetétele érdekében munkatervet dolgoznak ki a Bethlen-kormány számára. A panamák onnan eredtek, hogy az ország jóval nagyobb összegű hitelt vett fel, mint amennyire valójában szüksége volt.

A trianoni döntést követően Magyarország pénzügyi válságba került. A konszolidáció érdekében gróf Bethlen István kormánya 1924-ben a Népszövetséghez fordult segítségért. A nemzetközi szervezet nettó 253 millió aranykorona kölcsönt nyújtott, amelyből végül mindössze 40 milliót költöttek az eredeti célra. A fennmaradó 213 millió aranykoronát a magyar kormány az 1914 és '24 között elmaradt építkezések pótlására, valamint új beruházásokra használta fel. Ezek egy része a társadalmi konszolidációt szolgálta (pl. ebből az összegből valósította meg az iskola-rendszer reformját Klebelsberg Kunó oktatási miniszter), ugyanakkor a felhasznált összegek más része adminisztratív, felújítási és hivatalbővítési tételeket tartalmazott. Ezek között olyan luxustámogatások is előfordultak, mint amilyen a Földművelésügyi Minisztérium pénzügyi segítsége volt a lillafüredi Palota-szálló építéséhez.

A beruházások egy részét a visszaélés, pazarlás és a korrupció jellemezte. A népszövetségi kölcsön azonban szigorú feltételekkel járt. A kormánynak a külföldi szakértők bevonásával részletes költségvetést kellett kidolgoznia, és annak végrehajtását a Budapestre küldött népszövetségi felügyelő rendszeresen ellenőrizte. Emellett a takarékoság jegyében a kormány 15 ezer állami tisztviselő elbocsátására, és – a bevételek növelése érdekében – adóemelésekre vállalt kötelezettséget. A kabinet a szanálási programot rendkívül szigorúan hajtotta végre. Az előírt 15 ezer helyett több mint 33 ezerrel csökkent az állami alkalmazottak száma, az adóbevételek növekedése meghaladta a tervezettet. Már az 1924/25-ös évre sikerült helyreállítani az államháztartás egyensúlyát, de mindez az adózási hajlandóságot rendkívüli mértékben visszavetette.

E rendkívüli gazdasági helyzetben a Bajcsy-Zsilinszky Endre szerkesztette Előrs című hetilap –, amelyet a Bethlen István holdudvarához tartozó Budapesti Hírlap olyan sajtóorgánumként mutatott be olvasóinak, mint ami „a nemzeti társadalom egységbe szervezését, a magyar nép nehéz szociális helyzetének megvilágítását, az igazi magyar nacionalizmus eszmevilágának kiépítését ígéri” – 1929. március 30-án cikket közölt, „Országos Liga alakul a korrupció legyőzésére” címmel. „Egy bizalmas telefonbeszélgetés véletlen kiszivárgása nyomán mindenképpen üdvös és szép reményekkel kecsegtető új szervezkedésről kaptunk értesítést. Bár még az előkészítés nincsen befejezve, mégis annyira előrehaladott stádiumba jutott már, hogy úgy érezzük, a magyar közönség lelkesedése csak előre segítheti a szép tervet megvalósulásának útján. Egy országos liga van alakulóban a közéletünkben mindjobban elharapódzó balkáni szellemű korrupció ellen, amire csak azt mondhatjuk: debuissest pridem [latin mondás: Már korábban kellett volna].

A mozgalom élén báró Szterényi József [felsőházi tag, egykori kereskedelemügyi miniszter] és báró Petricsevich-Horváth Emil [korábbi nemzetgyűlési képviselő, író] áll s a vezérkar a következő kitűnő nevekből alakul: Szabóky Alajos pénzügyi államtitkár, Álgya Papp Sándor honvédelmi államtitkár, Ángyán Béla dr. igazságügyi államtitkár, Balthazár Dezső ref. püspök, Siegescu József egyetemi tanár, [katolikus pap], Wassel Károly altábornagy, Friedmann Ernő nyugalmazott műegyetemi tanár, az Ipari Jelzálog Intézet tulajdonképeni vezetője, Miklauzits Adolf és Fazekas Kálmán dr., a Kogsz [Közalkalmazottak Országos Gazdasági Szövetkezetek] volt igazgatói, Szegő Emil, a Légiforgalmi R. T. volt igazgatója, Miklós Andor, Az Est koncern vezetője, Szász Dezső kormányfőtanácsos, a Magyar-Német Bank volt vezérigazgatója és Aschner Lipót az Egyesült Izzólámpa és Villamossági R. T. vezérigazgatója, a Magyar Vasművek és Gépgyárak Országos Egyesületének alelnöke, báró Bornemissza Lipót, az amerikai Kossuth zarándoklat szervezője.

Mint hírlík, a Ligának tulajdonképpen kettős feladata lesz: egyfelől terveket és módszereket dolgozni ki a korrupció közvetlen leküzdésére, másfelől változott formában pótolni az annak idején tervbe vett központi állami anyagbeszerző hivatását s konkrét terveket és memorandumokat dolgozni ki a kormány számára az állami adminisztráció fölösleges kiadásainak s pazarlásainak leküzdésére. E célok elérésére nagy ankétokat is terveznek más szakemberek bevonásával is. Állítólag már a munkaprogram is készen van s az első kérdés az adófizetés körül történő visszaélések problémája lesz, melynek előadója Aschner Lipót, a kiváló adóügyi szakértő.

Úgy hírlík, hogy az alakuló ligának gondot okoz egyfelől az a körülmény, hogy az ismertett vezérkarban némileg gyengén van képviselve a fajmagyarság, másfelől pedig az alakulat formája. Egyesek ugyanis a helyett a sokszorosan bevált szövetkezeti formával szeretnék a problémát megoldani, ebben az esetben ugyanis remény van rá, hogy a kormány a Kogsz, Faksz [Falusi Kislakásépítési Szövetkezet] stb. mintájára maga is érdekeltséget vállalna, hiszen az említett és hasonló szövetkezetek eddig is nem megvetendő jövedelmet

jelentettek az államkincstár konyhájára. A fenti nevek mindenesetre biztosítékot nyújtanak arra, hogy akár liga, akár szövetkezet formájában, az új korrupcióellenes és olcsósító alakulás rövid időn belül igen nyomatékosan tudná alátámasztani Bud János gazdasági miniszterünk magasröptű és szociális szellemű gazdaságpolitikáját” – írta az Előőrs című lap.

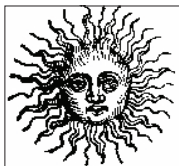
A konszolidáció – minden hibája ellenére – sikeresen megszüntette a pénzügyi anarchiát, az ország visszafizette a népszövetségi kölcsönt, így a kormány törvényjavaslatot nyújthatott be az adók fokozatos csökkentéséről.

A korrupcióellenes liga névsorában az újpestiek számára feltűnhet egy érdekes összefüggés. Harminc évvel a liga alakulása előtt, 1899-ben Szterényi József még csupán a Kereskedelemügyi Minisztérium osztályvezetője volt. Amikor az Egyesült Izzó előd cége, az EVIRT jelezte a minisztériumnak, hogy a VII. kerületben működő gyárát egy nagyobb telephelyen kívánja felépíteni, Szterényi József azt a tanácsot adta, hogy a telket a fővároson kívül keressék, mert a vidékfejlesztéshez az állam komoly kedvezményeket ad. Így került az EVIRT Újpestre, ahol 15 éven át adómentességet kapott. Akkoriban Aschner Lipót már hét éve kereskedelmi tisztviselőként dolgozott a cégnél. □

Szterényi József báró, egykori kereskedelemügyi miniszter (Forrás: Pesti Napló 1850-1930 ajándék album)

Szerződés Újpest város áramellátására

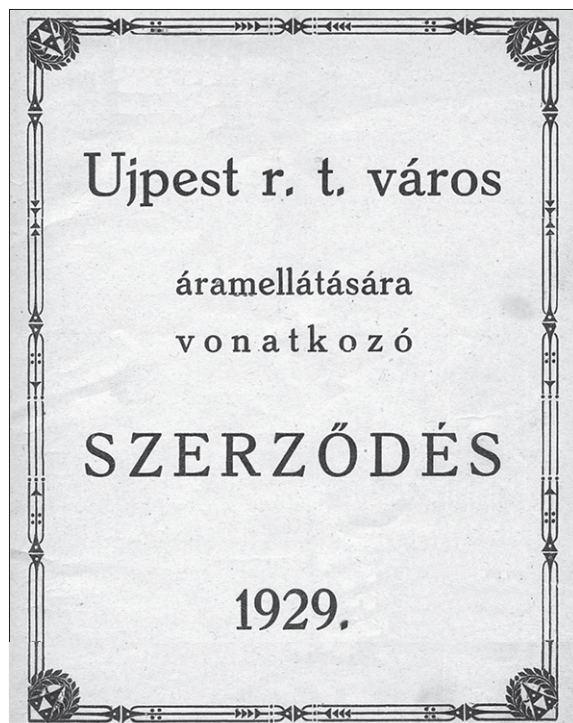

Újpest város 1929-ben, a település áramellátására kizárólagos jogot adott a területén áramot termelő és szolgáltató Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok (elődvállalata a Phöbus Villamos Vállaltok Rt.) számára. A szerződést – amelyet a rendezett tanácsú város képviselőjében dr. Semsey Aladár polgármester írt alá –, 1927. november 3-án a város rendkívüli közgyűlése elfogadta, majd 1928. május 15-én Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye közönségének rendkívüli bizottsági közgyűlése hagyta jóvá. Az okmányt egy 48 oldalas kiadványban tették közzé, amely Újpesten, az Árpád út 18. szám alatti Attila nyomdában készült. A XXI fejezetet és 40 §-t tartalmazó szerződés lényeges eleme a hazai ipar védelmének biztosítása: „A Vállalkozó [...] az összes anyagokat és iparcikkeket egyenlő feltételek mellett teljesen a magyar ipar révén, vagyis hazai iparosoktól,

gyárosoktól tartozik beszerezni, az építésnél és az üzemben magyar honos műszaki erőket, tisztviselőket, alvállalkozókat munkavezetőket, munkásokat tartozik alkalmazni”. Az új találmány alkalmazásának feltétele, hogy annak hasznából a városnak is meghatározott részesedést kell kapnia. A megállapodás érdekes kikötése az értékállandóság biztosítása, ami azt jelentette, hogy a megjelölt költségeket és árat annak alapján határozták meg, hogy „egy kgr. színarany értéke 3794 pengő”-vel volt egyenlő. (A szerződés megkötésekor a készpénz értékét az aranyfedezet garantálta.)

A szerződés szerint a szolgáltató 50 évre kizárólagos jogot kapott arra, hogy Újpest áramellátását biztosítsa. Kikötésként szerepelt, hogy 50 év elteltével a teljes rendszer „jó és üzemképes állapotban ingyen és tehermentesen a város tulajdonába adatik át”. (Az 1948-ban lezajlott államosítás miatt az átadás-átvételt azonban nem kerülhetett sor.) Az 1929-ben kötött megállapodás nem zárta ki, hogy azok a cégek, amelyek saját maguk számára termelnek áramot, azt szabadon megtehessék, a fővárosi, állami vállalatok erre a célra a saját maguk által termelt áramot vezetékhálózatukon a saját fogyasztóikhoz eljuttassák. A 29. § szerint Újpest városát a szerződés aláírását követő 26., valamint 41. év január 1. napjára megváltási jog illeti meg, a fent részletezett átadással, azzal a különbséggel, hogy az első alkalommal az évi átlagos árambevétel ötszörösét, a második alkalommal annak háromszorosát köteles a város megváltási árként kifizetni.

A dokumentum a műszaki feltételekben is részletes szabályokat tartalmaz. Ezek szerint a „Vállalkozó általában háromfázisú, a primaer [primer] áramkörben 5600 Volt, a secundár [szekunder] áramkörben 120 [...] Volt normál-feszültségű váltakozó áramot köteles szolgáltatni. [...] a város kívánságára Vállalkozó köteles havonta egyszer, nem orvosolt panaszok esetében azonban többször is személyzetet, hiteles műszert és felszerelést díjmentesen rendelkezésre bocsájtani.” A szerződés azt is

A szerződés címoldala. (A dokumentumot dr. Somos András, Újpest díszpolgára bocsátotta rendelkezésünkre)

tartalmazta, hogy a hálózatot alapvetően fa-oszlopokra szerelt légvezetékekkel kell kiépíteni, de ha Újpest város, vagy egyéb felhasználó annak költségeihez legalább $\frac{1}{4}$ részben hozzájárul, földalatti kábelt kell fektetni. A faoszlopok helyett – max. 50%-ban – a város kérheti annál tartósabb és tetszetősebb oszlopok alkalmazását. A megállapodás kitér arra, hogy az összes munkát csak „a [...] hatályban levő közérvényű elektromos szabványokhoz” igazodóan, és „a városi építési szabályrendelet határozmányai, az utburkolatok, csatornák építésére és fenntartására stb. vonatkozó mindenkori városi szerződések” alapján szabad végezni. „A város közvilágítását [...] 2100 darab, darabonként 52,5 wattos, de legalább 55 gyertyafényű, üvegburás zománcernyős, vízhatlan foglalatú lámpa terjedelméig” kellett a Vállalkozónak díjtalanul biztosítania.

Külön fejezet foglalkozik a magánfogyasztók számára történő áramszolgáltatással, a vezetékek kiépítésétől a folyamatos szolgáltatáson keresztül, egészen a szabálytalan áramvételezésig. A világítási berendezések áramvételezési idejét nem korlátozták, de „a motorikus fogyasztók [...] szükség esetén a városi tanács és a fogyasztóknak 15 nappal előbb történő értesítése mellett csúcsterhelés ideje alatt kikapcsolhatók, vagy az áramvételezésben korlátozhatók” voltak. A szerződésben részletesen meghatározták a hálózatok és berendezések tulajdonjogát, amelyek a fogyasztói főbiztosítói a Vállalkozó, a főbiztosítón túl a fogyasztó tulajdonát képezték, azonban ez utóbbiak csak a bejelentett mértékben voltak igénybe vehetők. A szabályos és szabálytalan áramvételezés részletes leírásánál figyelemre méltó kitétel, hogy a szabálytalan vételezés miatt leszerelt és lefoglalt berendezési tárgyakat, szerelvényeket a Vállalkozó köteles a vele szerződésben álló város tanácsának bejelenteni, és a városi tanács 3 napon belül erről jogosult „meggyőződést szerezni”.

Az áramdíjakkal kapcsolatban a szerződés ugyancsak részletes előírásokat tartalmaz. A világítási és minden más, nem motorikus célra fogyasztott energia egységára kilowattóránként 68 fillér volt. A szolgáltató mérőóránként átlagosan évi 300 órányi lakossági fogyasztással számolt. A 300 kWh átlagos áramfogyasztás annak idején nem volt alacsonynak mondható, ugyanis az olyan „nagy-

fogyasztók”, mint pld. a hűtőgép, mosógép, stb. még nem működtek a háztartásokban, rádió is csak korlátozott számban állt a magánfogyasztók szolgálatára. 300 órán túli fogyasztásért 35%-os, 500 órán túli fogyasztás után 50%-os árkedvezmény illette a fogyasztót. Külön bekezdésben szabályozták a reklámcélú, kirakati fogyasztás díját. A köz- és magánkórházak világítási áramfogyasztása után – az előbbieken felül – 10%-os engedmény volt elszámolható. Motorikus igénybevétel (áram működtette gépek használata) esetén a fent közölt költségek kb. 65%-ába került az energia. Városi célra történő felhasználás esetén a villamos áram árából 50% kedvezményt adott a szolgáltató, a városi alkalmazottak az áramárból 35%-os kedvezményt kaptak.

A Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok a gazdaságosabb áramtermelés és szolgáltatás céljára új találmányt, vagy egyéb lehetőséget csak akkor alkalmazhatott, ha „az új találmány, vagy lehetőség két, 40.000 lakoson felüli magyar város áramszolgáltatásában két éven át már sikeres használatban volt és ez idő alatt úgy üzembiztonság, mint gazdaságosság szempontjából előnyösnek bizonyult”.

A szerződés a továbbiakban részletesen szabályozta a szolgáltatás folyamatosságának megszakadásával járó kötelezettségszegés bírsági tételeit, azok érvényesítésének módját, és a pénzbüntetés alóli mentesség lehetőségeit. A koncesszió lejártával (50 év) betartandó kötelezettségeket is meghatározták, amelyeknek legfontosabb eleme az volt, hogy „a nem kizárólag Újpest város közönségének áramellátását szolgáló [...] vezetékhálózat és tartozékai az újpesti áramellátás sérelme nélkül akként különítendő el, hogy az újpesti hálózat, mint szerves egység elektromos árammal egy pontból a szükségletnek megfelelően továbbra is táplálható legyen”.

A dokumentum zárópasszusa a felelősségről, a bírói illetékességről, az illetékfizetési kötelezettségről szól, és egyéb formai követelményekkel zárul.

Részletesen tanulmányozva a szerződést megállapítható, hogy Újpest városa a polgárai érdekeit szolgáló megállapodást kötött a Vállalkozóval, biztosítva ugyanakkor a szolgáltató által nyújtott tevékenység megfelelő ellenőrzését is. □

DR. KÖRÖS ANDRÁS

Szemelvények dr. Fraknóy Gyula ügyvédi hagyatékából 1947–1957, 5. rész

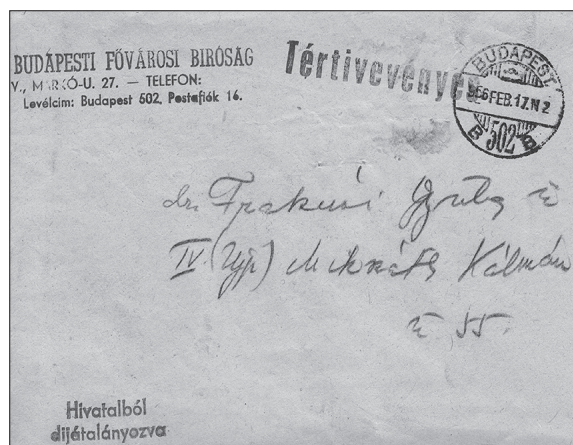
Az idős koruk, betegségeik, rossz életkörülményeik miatt saját megélhetésükről gondoskodni nem tudó emberek joggal tarthatnak igényt a társadalom szolidaritására. Az ebből származó – alapvetően erkölcsi, de idővel törvényben is előírt – kötelezettség eredendően a családot, a rokonokat, hozzátartozókat terhelte. A XIX. század második felétől erősödött meg a civilizált világban az a felfogás, hogy a nehéz helyzetben lévők támogatásából az államnak is részt kell vállalnia.

Az 1952-es Családjogi törvény indoklása a rokoni kapcsolatból eredő, jogi szabályozást igénylő kérdések között egyike legfontosabbnak az eltartás jogát és kötelezettségét ítélte. Hangsúlyozta ugyanakkor, hogy „ennek jelentősége a szocializmus építésével, a munkanélküliség kiküszöbölésével, a munkához való jog és kötelezettség gyakorlati érvényesülésének biztosításával nagymértékben csökkent. [...] A munkaképtelenekről is gondoskodik az állam, az arra jogosultak részére öregsegi, betegsegi és baleseti járadék nyújtásával és egyéb módokon. A fejlődés jelenlegi szakaszában azonban még a tartásra szoruló ellátásában erre képes rokonaiknak a szüksé-

ges mértékben részt kell venniük” [A családjogi törvény, KJK, Budapest, 1955. 233. o.]. A következőkben nagyapám ügyvédi aktáiból olyan eseteket válogattam, amelyekben a rászoruló, akik az állami ellátásokból valamely oknál fogva – egészben vagy részben – kiestek, közeli hozzátartozóiktól igényelték a megélhetésükhöz szükséges támogatást. Ezek közé tartoztak a szülőtartási, illetve a házastársi tartási (korabeli elnevezéssel: nőtartási) ügyek.

*

1. Id. K. F. 67 éves asztalos 1952-ben „korából és betegségéből adódó teljes munka- és keresetképtelenségére” hivatkozással indított pert egyetlen gyermeke, ifj. K. F. ellen havi 300 forint szülőtartás megfizetése iránt. Orvosi bizonyítvánnyal igazolta, hogy „tüdőtágulásban, gyomorbántalomban és testi leromlottságban” szenved. A tárgyaláson elmondta, hogy több mint egy éve semmiféle keresettel nem rendelkezik, sem öregsegi, sem másfajta segílyt nem kap. Az elmúlt időszakban fivérétől maradt hagyatéki ingóságai eladásából tartja el magát, élelemmel húga látja el. Feleségétől nyolc éve különváltan él, aki közös gyermekükkel egy rákospalotai lakásban lakik, gyári munkásnő a Magyar Pamutiparnál, önálló bérjövedelemmel. Zoológus fia havi 1600 forintot keres. Ifj. K. F. alperes nem vitatta, hogy a felperes rászorul a tartásra, de azzal védekezett, hogy apja indokolatlanul hagyta el őket, amikor ő még kiskorú volt, ezért arra méltatlanná vált. A pénzbeli tartási igény elutasítását kérte, mint mondta: „az az álláspontom, hogy [apám] jöjjön haza, és családi körben hajlandó vagyok őt eltartani, bár nem hinném, hogy anyám túlságosan örülne ennek a megoldásnak a szoba-konyhás lakásunkban”. A bíróság nem adott helyt az alperes indítványának, különös tekintettel a lakás adottságaira, valamint arra, hogy a felek között

Idézés borítéka a Budapesti Fővárosi Bíróságtól

hosszú évek óta semmilyen kapcsolat nem állt fenn, és az sem volt megállapítható, hogy az együttélés milyen okokból romlott meg. Ítéletében – a felek jövedelmi viszonyait, életkörülményeit és a felperes szükségleteit mérlegelve – az alperest 6 hónapra visszamenően és a jövőre nézve havi 240 forint szülőtartás megfizetésére kötelezte.

2. Ugyanabban az évben S. P. újpesti cipészsegéd három fia közül Károly nevű gyermekével szemben nyújtott be szülőtartási keresetet a bíróságon. Arra hivatkozott, hogy másik két gyermeke már nő, feleségük és kis-korú gyermekeik eltartásáról gondoskodnak, nem képesek őt támogatni, csak időnként segítik kisebb összegekkel. Károly viszont rádiórevizor az Egyesült Izzóban, havi 1200 forintot keres, két gyermeke már önálló jövedelemmel rendelkezik. A felperes rászorultságát megalapozza, hogy egy szobás lakásban lakik feleségével, akinek alkalmi munkái vannak, ő maga pedig „szív, izületi bántalmak és egyik szemének vaksága miatt 100 %-os munka- és keresésképtelen, mindketten vagyontalanok”. Az alperes azon az alapon kérte a kereset elutasítását, hogy ő a felperesnek nem vérszerinti, hanem 1946-ban „utólagos házasságban törvényesített gyermeke”; a törvényesítésnek csupán az volt a célja, hogy törvénytelen származásával járó hátrányok alól mentesüljön. A felperes háztartásában csupán másfél évet élt, ahol ellátását „le kellett dolgoznia” és a felperes „kegyetlenül” bánt vele, ellátásban, nevelésben, tartásban testvéreitől eltérő magatartást tanúsított vele szemben, ezért érdemtelen a tartásra.

A bíróság az alperest havi 80 forint szülőtartásdíj megfizetésére kötelezte. Az ítélet indokolása szerint „az utólagos házasság által törvényesített gyermek ugyanolyan elbírálás alá esik, mintha a házasság alatt született volna. [...] Az, ami az alperes irányában gyermekkorában a felperes részéről tanúsított bánásmód tekintetében bizonyítást nyert, nem alkalmas az érdemtelen megállapítására, [ugyanis] a szülői szigorinak és fegyelmezésnek esetleg erősebb foka és ezen a téren a többi gyermektől való megkülönböztetés erre nem alkalmas”. A bíróság – az alperesi érveléssel egyetértve – hangsúlyozta, hogy „Alkotmányunk értelmében mindenkinek kötelessége

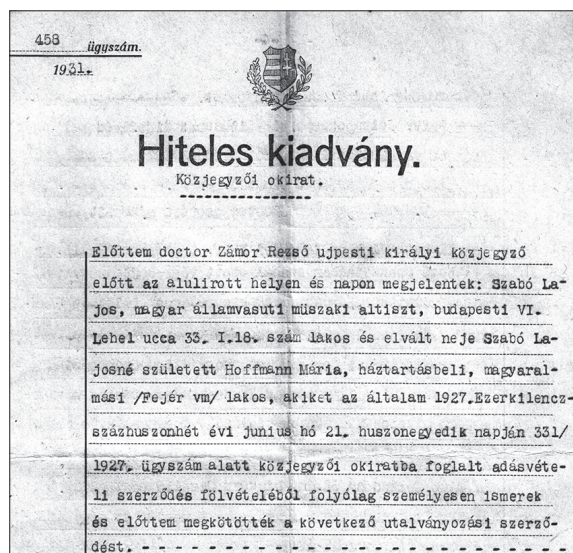
képességei szerint dolgozni, és így senki nem tarthat igényt arra, hogy őt munka nélkül más tartsa el. Az alperest azonban Alkotmányunk ezen alapvető elve nem mentesíti a tartási kötelezettség alól, mert a felperes magas kora (68 év) és orvosszakértő által megállapított majdnem teljes munkaképtelensége folytán nem képes dolgozni és a maga eltartásáról és fenntartásáról ily módon gondoskodni”. A részére felajánlott ügynöki állást pedig a felperes alappal utasította vissza, mert az „ily állás köztudomásúlag sok járás-keléssel jár”, erre pedig a felperes, egészségi állapotából kifolyólag nem alkalmas. A tartásdíj mértékénél viszont a bíróság figyelembe vette, hogy a felperesnek másik két tartásra köteles gyermeke van, akik közül az egyik rendszeresen támogatja.

3. S. J.-né 1931-ben kötött házasságot, amelyből egy leánygyermeke született, akit férjével közösen neveltek Szabadkai utcai lakásukban. Az 1950-es években a házastársak mindketten munkaviszonyban álltak: férje öntőként, ő maga betanított munkásként dolgozott a Láng Gépgyárban. Házasságuk megromlott, a férj külső kapcsolatot létesített, és 1953-ban elköltözött a lakásból. Időközben az asszony megbetegedett, trombózis és a rajta elhatalmasodó méhrák miatt ágyhoz kötött lett, állását elvesztette és rokkanttá nyilvánították, havi 541 forint járadékkal. S. J.-né 1957-ben a bíróságtól kérte, hogy különélő férjét kötelezze havi 300 forint nőtartás megfizetésére. Csatolta az orvosi igazolást munkaképtelenségéről és arról, hogy minőségi étkezésre, drága külföldi gyógyszerekre lenne szüksége, amelynek költségeit a rokkant járadék nem fedezi, bár ápolásában vele együtt élő lánya segítséget nyújt. Az alperes a kérelem jogalapját nem vitatta, de az összeget eltúlzottnak találta, annak ellenére, hogy munkáltatójának igazolása szerint havi 2000 forint munkabérben részesült. Nagyapám, mint a felperes pártfogó ügyvédje közreműködésével végül a felek a tárgyaláson egyezséget kötöttek, amelyben az alperes a jövőre nézve havi 200 forint házastársi tartásdíj megfizetését vállalta; a hátralékos tartásdíjról a feleség lemondott.

4. Előfordult, hogy a házastársi tartásdíj iránti igény összekapcsolódott a felek más vagyoni követeléseinek rendezésével. H. J.-né

háztartásbeli, keresetében havi 400 forint nő-tartás megfizetésére kérte kötelezni különélő férjét, aki éttermi alkalmazottként – csapos-ként – dolgozott. Utóbbi a követelést 100 fo-rint erejéig elismerte, de arra hivatkozott, hogy az étteremben a keresete ingadozó, „az utóbbi időben mindössze heti 93 forint és egy typusebéd [sic!]”. Ezért felajánlotta, hogy a nőtartás fejében a közös vagyonuk egy részét a feleségére átruhazza. A felek a bírósági tár-gyaláson egyezséget kötöttek, amelyben az alperes a havi 100 forint nőtartás fizetése mel-lett vállalta, hogy felesége „minden néven ne-vezendő s így régebbi nőtartási, közszerzemé-nyi és egyéb vagyoni jogi igényének teljes és végleges kiegyenlítéséül átengedi a közszerze-ményi ingókból tulajdoni hányadát [...], teljes tulajdonjoggal átadja a felperesnek a Fótújfá-luban lévő 215 négyszögöl telekbeli ½ tulajdo-ni hányadát, végül a részben felperes tulajdo-nát képező ház helyreállítási költsége fejében az alperes által kifizetett 3600 forint követel-ését elengedi”. A bíróság az egyezséget jóvá-hagyta. A telekre vonatkozó megállapodásnak – az iratokból kitűnően – a felek oly módon tettek eleget, hogy az ingatlant közösen érté-kesítették és az 1720 forint vételárat a feleség vette fel.

5. Sz. L.-t a bíróság még 1931-ben arra kötelezte, hogy elvált felesége részére havi 20 aranypengő nőtartást és a házasságból szüle-tett kiskorú leányaik tartásához való hozzájá-

Közjegyzői hiteles kiadvány, amely nőtartás közvetlen utalvá-nyozására vonatkozó megállapodást tartalmaz

rulása fejében gyermekenként havi 30 arany-pengő gyermektartásdíjat fizessen. A volt férj a kötelezettségeinek nem tett eleget, és ellene végrehajtási eljárás indult. Ezt követően a fe-lek közjegyzői okiratba foglalt megállapodást kötöttek, hogy a fenti összegek Sz. L.-nek a MÁV pénztárából járó fizetéséből „közvetle-nül utalványoztassanak” Sz. L.-né kezéhez, amelynek levonására és kifizetésére Sz. L. a munkáltatóját feljogosította. Az okiratban rögzítették, hogy a gyermektartás a leányok 16 éves koráig jár, azt követően azonban a nő-tartás 10-10 aranypengővel megemelkedik és az utalványozás ezen összegekre is kiterjed „a jogosítottnak élete fogytaig, illetve újabb férj-hez meneteléig”. A volt férj – a gyermekek nagykorúságát követően – a megemelkedett nőtartást 1945 szeptemberéig letiltás alapján fizette, ám ekkor nyugdíjazták és ezt követően nem teljesített. Sz. L.-né 1947-ben ügyvédhez fordult, hogy a nőtartás forint összegre való ártértekelése és behajtása ügyében a szükséges lépéseket tegye meg. Az ügyvédi felszólító le-vél szerint igénye havi 60-70 forint nőtartásdíj volt. Arra hivatkozott, hogy világéletében háztartásbeli volt, korára és egészségi állapo-tára tekintettel elhelyezkedni nem tud, gyer-mekei támogatásából él, jövedelme, vagyona nincs. Volt férje havi 280 forint nyugdíjjal rendelkezik, emellett mint lakatos alkalmi munkákat vállal. Az iratok hiányosak, de az ügyvédi felszólító levélnek biztosan nem volt foganatja, mivel 1948-ban Sz. L.-el szemben kielégítési végrehajtás indult a [nyilvánvalóan a bíróság által megítélt] hátralékos havi 55 fo-rint, összesen 330 forint tartásdíj behajtása érdekében, a MÁV-tól járó nyugdíjából és egyéb illetményeiből történő levonással. A végrehajtás azonban nem vezetett eredmén-yre, mert a MÁV tájékoztatása szerint Sz. L.-nek a nyugellátását 569 forint adóhátralék erejéig letiltották, a köztartozás pedig, az ak-kori jogszabályok értelmében megelőzte még a korábban keletkezett tartásdíj kötelezettsé-get is. Nagyapám – kellő tájékozódás után – arról értesítette Sz. L.-nét, hogy az adótarto-zás levonása 1950. július havában ér véget, és a MÁV „akkor ismételten küldeni fogja a letiltott és levont összegeket”, ami – ügyfelé-nek hálálkodó levele szerint – meg is történt.

(Folytatjuk...)

DR. HOLLÓSI ANTAL

„Vass Laci bácsi”

Dr. Vass László 1902. április 15-én született a felvidéki Németszőgyénben, a család második gyermekeként. A településen – neve ellenére – szinte csak magyarok éltek, és a szülők számára alig volt lehetőség a tehetséges fiú taníttatására. Az első világháború kitörésének évében a család Budapestre a Tabánba, majd Rákospalotára költözött. Bár anyagi helyzetük továbbra is nehéz volt, a fiú az újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumban folytathatta tanulmányait. Diáktársainak többsége jómódú családokból származott, így a szegénység átélése is segítette az orvosi hivatás választásában. A Pázmány Péter Tudományegyetemen 1927-ben szerzett diplomát, majd Rákospalotán nyitott magánpraxist. Gyermekgyógyászatból 1930-ban, tüdőgyógyászatból 1936-ban tett szakvizsgát. A beteg gyermekek kezelése során érzékelte, hogy a szegénység sokszor meghatározza az egész család sorsát. Nem felejtve saját gyermekkori élményeit, úgy érezte, hogy a betegeknek nemcsak orvosi segítségre, hanem körülményeik javítására is szükségük van. Az akkori idők legnagyobb népegészségügyi problémája a tuberkulózis volt, amely ellen a küzdelmet már gyermekkorban el kell kezdeni. Természetesen a családok, főleg a szegény sorsúak szociális és higiénés helyzetének javítása is szükséges. Ezért határozta el, hogy a Szociálpolitikai Intézetnek – ami már az akkori időkben is a maihoz hasonló feladatokat látott el – gyermek- és tüdőgyógyászként nyújt orvosi segítséget. Ebben megerősítette Semmelweis Ignác elveinek gyakorlati alkalmazása, amit nem csak saját magától várt el, hanem a betegeknél és családjaiknál is igyekezett betartatni. A rákospalotai Tüdőgondozót 1931-ben hozta létre, ahol az említett intézettel együttműködve felnőtt és gyermek tüdőbetegeket gyógyított. Munkája során folyamatosan tapasztalta a szegénység jelenlétét, és nem volt nehéz felismernie, hogy a TBC és a gyermekbetegségek többsége is a szegényeket sújt-

ja. Ezen változtatni elsősorban a higiénés szabályok betartásával, szociális helyzetük javításával lehet. Orvosként nemcsak a gyógyszeres kezelést tartotta fontosnak, hanem a megelőzést, a szűrést és a tisztaság biztosítását. Maga is szigorúan alkalmazta Semmelweis gyakorlatát és igyekezett ennek fontosságáról meggyőzni betegeit is. Folyamatosan képezte önmagát és saját, különleges dokumentációt vezetett gyermekgyógyászati praxisáról.

1933-ban megnősült, a házasságból négy gyermek született. Családfenntartóként mindent megtett azért, hogy gyermekei biztonságos, ám szerény körülmények melletti nevelése és taníttatása biztosított legyen. Feleségét 23 évi házasság után vesztette el, amely nagy megrázkódtatás volt számára, később sem házasodott újra. Vallását gyakorló római katolikus volt, meggyőződését bátran vállalta, rendelője falán mindig ott volt a feszület. Pályakezdő orvosként családi házát feleségének rokonai segítségével építette, és a háború után igen sok munkával továbbra is biztosította a

Dr. Vass László portréja (A képet dr. Buzna Andrea, a Bp. XV. ker. Dr. Vass László Egészségügyi Intézmény főigazgató főorvosa bocsátotta rendelkezésünkre)

család zavartalan életét. Tíz főt tartott el, mivel a korra jellemzően felesége és saját szülei nyugellátásban egyáltalán nem részesültek. Ehhez azonban szükség volt a gyerekek együttműködésére, ezért szigorú rendet tartott. Megtanította nekik a betegek tiszteletét, a pontosság és az empátia fontosságát.

Tüdőgyógyász praxisát 1931-től 1950-ig Rákospalotán folytatta – Istvántelek ekkor Rákospalota része volt –, így betegeinek nagy része ezután is innen került ki. Ezt követően gyermekgyógyászként generációk orvosa volt Újpesten is, ahol 1956-ig dolgozott. Ezután a rákospalotai Tüdőgondozó vezetőjévé nevezték ki, de sok betege – főleg a gyermekek és azok családjai – továbbra is ragaszkodtak hozzá Újpesten is. Nagyon ügyelt arra, hogy enyhítse kis betegei és a szülők szorongását, még éjszakai hívás esetén is. Mosolygósan érkezett a beteg lakására, de rendelőjében is így fogadta őket. A második világháború után hamar híre ment annak, hogy az újpesti gettóból egy csecsemőt úgy mentett ki, hogy táskájában altatva hozta át az ellenőrzésen. Budapest ostroma során tartalékosként hívták be, sebesülteket gyógyított. Vele szolgáló pap barátjától tudta meg családja, hogy egy súlyosan sebesült katonát bombázás idején nem tudtak az óvóhelyre vinni, ezért ő ott maradt vele a riadó végéig, ezzel enyhítve a sérült szorongását. A Margit híd felrobbantásakor budai szolgálati helyéről hazafelé a hídon már nem ért át, szovjet fogságba esett. Ezt csodával határos módon élte túl, mert a gyűjtőtáborban vérhas járvány tört ki. A foglyokat végül elengedték. A háború utáni évek – gyermekgyógyászként és tüdőgyógyászként egyaránt – nagy kihívást jelentettek számára is. Mindkét területen

szinte állandó orvosi felügyeletet és ellenőrzést igényelt a nagyszámú beteg, az akkor leghatásosabb gyógyszer, a penicillin napi többszöri adagolása miatt. Betegei később is hálásan emlékeztek áldozatkészségére, fáradhatatlanságára. Mindig ügyelt arra, hogy felnőtt és gyermekgyógyászati tevékenységét az „állami” tüdőgondozói és az otthoni „magán” rendelőjében elválasztva folytassa, már csak a sok TBC-s beteg biztonságos ellátása érdekében is. Emellett rendszeresen képezte magát a diagnosztikában. Egyszerűbb laboratóriumi vizsgálatokat és kisebb sürgősségi sebészeti beavatkozásokat egyaránt elvégzett. Tevékenységéről pontos dokumentációt vezetett, a betegeket anyai ágon kapcsolva rendszerezte. Így vált családorvossá, aki több generáción keresztül követte betegei sorsát. A Tüdőgondozóban, ahol megszervezte az ernyőszűrés rendszerét, nyugdíjba vonulásakor egyik munkatársának adta át a vezetői posztot. Népszerűségére jellemző, hogy Rákospalotán és Újpesten is „Vass Laci bácsi” volt szinte mindenki számára. Kollégái tisztelték, nemcsak szakmai tudása és tapasztalatai miatt, hanem azért is, mert betegei számára mindig elérhető volt rendelési időn kívül is, tehermentesítve a túlterhelt ügyeleti szolgálatot.

Nyugdíjba vonulásakor, 1975-ben a Munka Érdemrend Ezüst fokozatával ismerték el életművét. Ám a gyógyítást 1988-ban bekövetkezett haláláig nem hagyta abba. Tanácsokat adott, még házasulandó párok is gyakran felkeresték.

1990. október 23-án kapta meg posztumusz a Rákospalota, Pestújhely, Újpalota Díszpolgára címet. A Rákos úti Szakrendelő 2018. január elsejétől viseli a nevét.

Gyermekei közül fiai választották az orvosi hivatást. Miklós, apja nyomdokát követve gyermek- és tüdőgyógyász doktor lett, és fiatalon bekövetkezett haláláig szakterületeinek elismert gyógyítójaként tartották számon. Nevéhez fűződik a hazai magzatvédelem elindítása az 1960-as években. Legfiatalabb fia, dr. Vass László PhD. címzetes egyetemi docens is neves szakorvos, elismert patológus. □

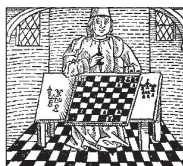

A rákospalotai szakrendelő 2018 óta viseli dr. Vass László nevét

Köszönet dr. Vass László Tanár úrnak az életút megírásához nyújtott segítségért.

JAKOBETZ LÁSZLÓ

Cukrászkirályok

Az idős férfi – zsákkal a hátán, dobozos sörrel a kezében – a Dózsa műsorfüzetét kereste. A kínai boltban... Az értetlenséget látván hozzátette, neki azt mondták a hentes mellett, ahol egykor járt, tudni fogják. Ám sajnos itt már húsbolt sincs. Csak a házak azonosak a Szent István téren. Mikor kijött, utánamentem. Tudakoltam tőle, Navarovszky mesterről és a piacon sakkozókra hallott-e? Ő csak snóblizókat látott – felelte. Ekkor azt kérdeztem, emlékszik-e arra, mikor Szusza elfutott a bal szélén (bár ő inkább középcsatár volt)? Felélénkült, a párja csitítgatta. Sorolta az általam alig hallott neveket, majd Göröcs Titit éltette... Erre én Fazekasra, Zámboára és Töröcsikre tereltem a szót, hiszen nekem ők voltak a gyermekkorom – a gombfocipályán is. Az utóbbi hosszú szöke haját és pályafutása utáni sorsát említette... A Templom utca sarkához értünk. Mutattam neki a szurkolói boltot, ott biztosan megvan az a lila-fehér meccsprogram. E pillanatban ő is előreintett. – Tudja, mi volt ott régen, ahol most „az Orosz” van? Nem tudtam, segített: a Kordinex cukrászda, mondta kis hibával, majd átment a túloldalra... Úgy éreztem, aznap is tanultam valamit, leginkább az élet múlandóságáról...

Aztán otthon utánanéztem: id. Kornidesz Pál (1896-1974) a múlt század első felének legendás újpesti cukrászmestere volt akkor, amikor még a mai IV. kerület nem tartozott a fővároshoz. Fagylaltjai és süteményei ízét évtizedekkel később is nosztalgikusan idézték fel azok, akik megkóstolták. A köztisztviselői álló tulajdonos emellett a Cukrászok Sakkkörének amatőr játékosaként versenyzett az 1920-as években rendszeresen. A népes klub először a VI. kerület Király u. 52., majd a VI. kerület Teréz körút 21. szám alatt működött. Sok híres játékos nem volt az egyleti tagok között, ám kettőnek a neve érdekessé tette őket: Rigó János bizonyára gyakori ugratás alanya lehetett az „édességcsinálók” gárdájában,

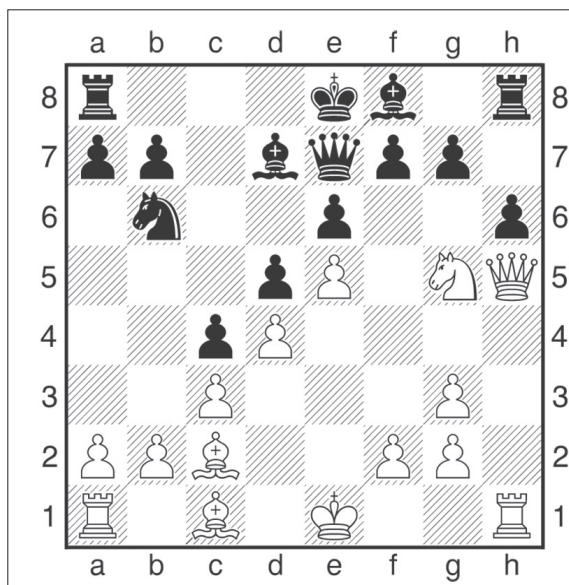
csakúgy, mint intézőjük Kamarell Sándor, akit a dobostorta tetejének készítésénél heccelhettek sakktársai – a betűcsere ellenére is.

Kornidesz Pál idősebbik fia, László továbbvitte apja mesterségét, és így a cukrászda összesen több mint öt évtizedig működött a vezetésükkel. 1983-ban az Orosz család vette át a Kornideszek örökségét és hasonló népszerűségnek örvendenek az édesszájúak körében, mint elődeik. A Templom utca 3. szám alatti cukrászda sokáig őrizte korábbi berendezési tárgyait, a süteményes és a fagylaltos pultot, valamint a közkedvelt cukrászat hangulatát.

A derék Kornidesz úr bizonyára sokkal sikeresebb volt a sakkszeletek formázásának világában, mint a mattok beadásában, ám a királyos játék szeretete minden elismerést megérdemel. Ezért az egyetlen fennmaradt partijával emlékezzünk rá úgy is, mint lelkes „sakkistára”.

Kornidesz Pál cukrászmester az 1930-as években

1.e4 e6 2.d4 c6?! 3.♘f3 d5 4.e5 h6?!
 Pozícióellenes lépés. 5.♙d3 ♖e7 6.♘bd2
 ♜d7 7.♘f1 ♜f5 8.♘g3 ♜xg3 9.hxg3 c5
 10.c3 c4 11.♙c2 ♜b6? Itt 11...♙e7-nek
 kellett volna jönnie. 12.♘g5! ♜e7 13.♜h5!
 ♙d7 Reménytelen állás, amit sötét helytelen
 fejlődése idézett elő, s ezt a világgossal játszó
 neves főtornajátékos azonnal megtorolja.
 13...g6 -ra 14.♙xg6! fxg6 15.♜xg6+ ♜d7
 16.♘f7 ♙g7 17.♘h8 ♙h8 18.♜xh6 nyer.
 – lásd baloldali ábra –
 14.♘xf7! ♜g8 14...♜xf7 15.♙g6 vezér-
 nyeres. 15.♘h6+ g6 16.♙xg6+ ♜xg6
 17.♜xg6+ és sötét feladta. 1–0
 (A Vas- és Fémmunkások Lapja korabeli
 elemzésének felhasználásával.)

Krénosz Ferenc (világos) és Kornidesz Pál (sötét) sakkmérkőzése 1929-ben, a Budapesti Szakszervezeti csapatbajnokságon

Kornidesz Pál 1896. március 23-án született Szarvason és 1974 áprilisában hunyt el Budapesten (a Megyeri temetőben alussza örök álmát feleségével, Gyebnár Juliannával közös sírban).

Heten voltak testvérek, hat fiú és egy lány. Cukrászinas éveit szülővárosában töltötte, ott szabadult fel 1912-ben. Az első világháború végén 1918-ban az olasz harctéren a konyhán szolgált, erről egy nagyon régi fénykép tanuskodik.

Újpesti cukrászdáját 1928-ban nyitotta meg. Sosem ment nyugdíjba, haláláig aktívan dolgozott.

Kornidesz Pált a főzött fagylaltok mestereként tartották számon. Annak idején a vaniliáért és a karamellért a sarokig állt a

sor. Süteményei közül a habos volt a legnépszerűbb: alapja piskótalap, rajta tojáshab cukorsziruppal bolondítva.

A sakkozás iránti szeretetet szintén egy családi kép örökölte meg: az 1961 karácsonyan készült fotón Kornidesz Pál nászúrával sakkozik.

A sakkjáték generációkon keresztül átível a családban, hiszen id. Kornidesz Pál megtanította sakkozni fiait is. László 88 évesen ma is szívesen játszik, néha az unokája, néha pedig a számítógép ellen. □

A szerző ezúton mond köszönetet Kornidesz Hedvignek nagyapja életrajzi adatainak rendelkezésre bocsátásáért.

Nyitás előtti sorban állás a Templom utcai Kornidesz Cukrászda előtt (1960-as évek)

Bal oldalt sötét bábokkal Kornidesz Pál látható, szemben vele világgossal Somkuti Gábor

BALSZAI ZSOLT

Virág, vasárnap

Elindulok egy újságért a papának. Megyek lefelé a lépcsőházban, kilépek a kapun. Kicsit nézelődöm, valaha megszokott látvány. Próbálom megszokni, hogy ezentúl megint ez lesz. Ez a része jó. Aztán rájövök, hogy fogalmam sincs, merre induljak. Hol vesznek itt az emberek újságot? Évek óta abba se gondoltam bele, hogy egyáltalán van még, aki vesz. Pedig kell lennie. Feltúrom az emlékeimet, de annyi minden változott. Nem, annyi minden azért nem változott.

Hajdani hírlapos bódék helyeire emlékszem, de azok már nincsenek meg. Nincs a helyükön semmi. Vagy van, de nem az. Vegyes vagy dohány. Lottózó. Elindulok arra, amerre egy közértet sejtek. Ha még megvan. Ha még megvan, senki nem hívja így. De ha még megvan, lesz benne újság a papámnak.

Meleg van és csönd, egyik sem jellemző, a meleg az évszak, a csönd a környék miatt. De az is jó volt, emlékszem egyszerre, amikor fáztunk és folyton tülköltek az autók, és családi veszekedésektől zengett a lakótelep. Nekik persze nem volt annyira jó, gondolom, hogy

nem, bár akkor minek csinálták? Ezt akkor gondoltam.

Lehet, hogy vasárnap nem is jelenik meg újság?

A játszótér is megvan, de semmi abból, ami rajta állt. Most EU-konform. Szülőként ennek csak örülök. Csoda, hogy mi túléltek – ezt inkább ironikusan szokás emlegetni. Apám is itt játszott, néha elmeséli, melyik lányhoz melyik fáról melyik erkélyre másztak fel. A keresztapám vitába száll vele, nem úgy volt, mert a Pankáék a 33-ban laktak. Ha a papám itt lenne, újabb front nyílna, de ő várja a sport-sajtót.

Virágillat. A régi jól ismert utcát végig virágágyások szegélyezik, amennyire én meg tudom ítélni az ilyesmit, szépen rendben van tartva. Úgy rémlik, annak idején ez elképzelhetetlen lett volna. Hogy ne túrják össze, tépjék ki, tegyék tönkre legkésőbb harmadnap. De ezt a végeláthatatlan virághalmot, ezt a megannyi apró piros, sárga és lila fejecskét úgy tűnik, túl nagy munka lenne szétbarmolni. Lehet, hogy fel sem merül. Tényleg finom az illatuk, keveredik ugyan a levegőbe más is, jóval ismerősebb szagok, de a virágoké vitat-

„Elindulok arra, amerre egy közértet sejtek...” (Fotók: Krizsán Sándor)

gen, amelyik hasonlított erre, de ez szottyadtabb, elgyötörtebb. Laci az apám. De nem vele kever össze, csak a nevünket keveri, mindig is keverte, vagyis általában én ugyanúgy Laci voltam neki, mint az apám. – Vagy a Zsolti?

Megkérdezi, hány gyerekem van már. Kettő, felelem, az egyik három, a másik öt éves. Gratulál. Hát a Feri bácsi? Dialízisre vár. Most jött le egy újságért. Ott egy trafik, a 33 aljában, tudod, ahol a Panka néniék laktak. Tudom. Mennyi is vagyok már. 38. Az igen. Telik, bólintok. Valahogy mostanában van a születésnapom, nem? Húsz éve nem látott, két perce még a nevemet se tudta, és most emlékszik, mikor van a születésnapom. Azt mondja, egy kor felett az ember már a saját születésnapját is csak a gyerekek miatt ünnepli. Szépek ezek a virágok, bökök feléjük, amikor már nem tudok mit mondani. Megrántja a vállát kissé, meg bólogat is ugyanakkor. Szóval akkor a család jól van. Jól van, felelem. Az jó, az egészség a legfontosabb. Meg a család. Helyeslek. □

– A Laci vagy? – A melegítő felső is ismerős és az arc is, pedig ezt az arcot még soha nem láttam. Ismertem egy arcot valamikor ré-

A black and white photograph of a large, multi-story apartment building with many windows and balconies, partially obscured by trees. In the foreground, there is a garden area with flower beds, a low brick wall, and a paved path.

„A régi jólismert utcát végig virágágyások szegélyezik....”

HIRMANN LÁSZLÓ

Németh Ferenc

Újpest első téli olimpikonjának, a Tungsram strand alapító igazgatójának neve mára feledésbe merült. Családja Somogy megyéből származik, de ő már a fővárosban született 1894 szeptemberében. Édesapja, Németh József postai tisztviselő volt, aki Gintner Rózával között házasságot. Nyolc gyermekük élte meg a felnőttkort. A család kezdetben Rákospalotán lakott, az 1920-as évek vége felé költöztek Újpestre, a kertvárosba, ahol leszármazottjaik ma is élnek.

Németh Ferenc polgári fiúiskolát végzett, majd 1909-től négy éven át az Egyesült Izzó Rt. újpesti gyárában volt műszerész-tanonc. Az első világháború kitörése előtt vált a híres cég teljes jogú alkalmazottjává, és az is maradt nyugdíjazásáig.

A természet szeretete és a sport iránti rajongás már gyermekkorban jellemezte őt. Édesapjával sokat kirándult, túranaplókat vezetett. 1914-ben barátaival belépett a Természetbarátok Turista Egyesületébe, amelynek újpesti fiókszervezetét két évvel később ő alapította meg (UTTE). Ekkor már nem csak gyalogszerrel rózta a hegyeket, egyik barátja révén ismerkedett meg a síelés szépségeivel. Tudatos takarékoskodással és saját kivitelezéssel sífelszerelésre tett szert, 1918-ban már sífutó bajnokságot nyert.

A háború alatt a hadiiparban volt rá szükség, csak rövid ideig látott el őrszolgálatot az ausztriai Rax hegységben. A háború utáni forradalom reménységgel töltötte el. A baloldali értékeket valló fiatalember egy szociálisan igazságos új világ születésében reménykedett. A Tanácsköztársaság idején túrákat szervezett ifjúmunkásoknak, szegény sorsú gyermekeket táboroztatott. Bár politikai szerepet nem vállalt, mégis 13 hónap internálótábor várt rá a Horthy-korszak elején. A zalaegerszegi lágerben tanulta ki a fadaragás mesterségét. Szabadulása után így írt: „1921 januárjában aztán megnyílt előttem a rácsos kapu, szabadságom visszanyertem. Könnyezésig meghatva indul-

tam útnak hazafelé a zalaegerszegi internálótáborból. Kemény, kopogós az út röge, és csendesen pelyhedzve szálingózott a hó!!! [...] Ismeritek, kedves természetbarát testvéreim, azt a szeretetet, ami a síelés iránt bennem él, s így elképzelhetitek micsoda határtalan örömet éreztem. Amikor hazaérkeztem, már 4-5 cm magas hó esett. A legelső utam a Zugligetbe vezetett”.

Kiszabadulva visszatért a Tungsram üzemcsarnokába és a sípályákra. Rövid időre ő lett a munkástestedzők egyik éllovasa. Magánélete is rendeződött. Egy kiránduláson ismerte meg Thumser Rozália tisztviselőnőt, akit 1924-ben jegyzett el. Házasságukból két fiúgyermek született, a fiatal pár a Vécsey utca 38. szám alatt teremtett otthont magának.

Ekkor került sor élete talán legnagyobb kalandjára is. Három síelő társával együtt ő képviselte Magyarországot az első téli olimpián, Chamonix-ban. Az Újpesti Természetbarátok Turista Egyesülete (UTTE) színeiben az 50 kilométeres sífutásban indult, ahol végül 20. helyezést ért el. Jellemző, hogy

A fiatal munkás sportoló, Németh Ferenc dedikált fényképe

a kiutazás költségeinek fedezetét önkéntes adakozásból kellett előteremtenie.

A világijátékokról hazatérve tovább folytatta korábbi tevékenységeit. A síelés mellett a Tungsramban szerepet vállalt a gyár Főbizalmi Testületében, ahol a műszerészeket képviselte. Gyakorta hangot adott véleményének a munkások jóléti és sérelmi ügyeiben. Harcos érdekvédőnek ismerték meg. Szomorúan látta egyes dolgozók és azok családjainak lesüllyedését, és sorsukon változtatni akart. Hitt abban, hogy a testedzés, a sport révén az embereket el lehet vonni a kocsmák közeléből, értelmes és értékes időtöltést lehet biztosítani számukra a természetjárás révén.

Németh Ferenc műszerési munkakörét messze meghaladó ismertségre tett szert munkahelyén, de egész Újpesten is. Felfigyelt rá a Tungsram nagyhatalmú vezérigazgatója, Aschner Lipót is, aki felvetette, hogy a cég a Duna-parton megvásárolt területet felparcellázná és a vállalat dolgozóinak adná át konyhakerti művelés céljával, ezzel is javítva a dolgozók szociális helyzetén. Németh Ferenc meggyőzte őt, hogy a napi munkaterhelést követően a munkásoknak nem újabb foglalatosságra, sokkal inkább egészségük fenntartására, mai divatos szóval élve rekreációra van szükségük. Így fogant meg először a Tungsram üdülőtelep kivitelezésének ötlete. A Nemzeti Sport újság 1929. október 23-i száma nagyszabású beszámolót közölt a Tungsramban zajló sportéletről. Ebben a cikkben olvashatjuk: „most Németh Ferenc arca rajzolódik eléink. Ő a síszakosztály vezetője. Többszörös munkásbajnok. Rajongással, szerényen beszél a téli sportról. – Százharminc tagunk van már – lelkesedik”. Az újságírók ellátogattak a vízi sporttelepre is. Erről így számol be a cikk: „Lenn a parton motorcsónak köhög. Várja, hogy átvigyen bennünket a békásmegyeri partra, a Tungsram-strandhoz és üdülőtelepekhez, mely az idén létesült, és mint jóléti intézmény, feltétlen párját ritkítja egész Európában”. Aschner 1929 őszén egy hathetes szakmai látogatáson vett részt az Egyesült Államokban. Ottléte alatt vette kezdetét a nagy gazdasági világválság. Visszatérve az útból, enyhítendő a válság hatását, felgyorsult az újpesti sporttelep kivitelezése is. Végül egy 10 000 négyzetméter kiterjedésű, 4000 főt

befogadni képes komplexum jött létre az újpesti oldalon is, vízilabdázásra és fürdőzésre alkalmas medencékkel, öltözőkkel, napozókkal, büfékkel és hatalmas zöld felületekkel – az újpestiek legendás „Tungi”-ja. Első létesítményvezetője Németh Ferenc lett, aki nyugdíjazásáig irányította a telep működését. A megyeri városrészben szolgálati lakást is kapott, hogy állandóan a közelében lehessen munkahelyének. A második világháború némi kitérőt hozott Németh Ferenc életébe. A frontra vonuló 2. magyar hadsereg kísérelésként a Donhoz vezényelték, ahol is a katonák síkiképzése volt a feladata. Fegyveres szolgálatot nem látott el, a pusztító harcok kibontakozása előtt hazatérhetett.

A háborút követő baloldali fordulat nem hozott számára örömet. Szociáldemokratként nem tudott, nem akart együttműködni a kommunista diktatúra apparátusával. Szakértelme miatt viszont az Egyesült Izzó új vezetősége meghagyta állásában a sporttelep élén. Nyugalomban teltek hétköznapijai, amelyek során hódolhatott kedvtelésének, a fagaragnak is. A síeléssel sem hagyott fel. Erről a Képes Sport című lap 1968. januári számában, az „Akiknek a sí a mindenük” című cikkében így írt: „Fél évszázada kötött először sítalpat Németh Ferenc, az Újpesti TTE-ben, a munkássportháború előtti egyik fellegvárában. Most 72 éves, de a síelést nem óhajtja abbahagyni. Hozzátartozik az életéhez. Húsz esztendeje nincs verseny, amelynek lebonyolításában ne venne részt bármilyen szerény versenybírói szerepkörben. [...] Két fia, Gábor és Géza, tőle tanulta a természet, a hegy szeretetét. Amikor nyáron hárman róják a hegyeket, olyanok, mintha az erdő lenne a tanyájuk, lakásuk, egész világuk”.

Németh Ferenc pályáját végül szakmai és állami díjakkal is elismerték. Idős korában a Szocialista Hazáért Érdemrendet és a Munka Érdemrend arany fokozatát is átvehette. Sportelismerésekben is részesült. 83 éves korában, 1977 augusztusában hunyt el. A Megyeri temetőben nyugszik.

Halála után egykori sportegyesülete emléktúrát szervezett a tiszteletére. A Sportmúzeumban is őrzik emlékét, a téli olimpiákról összeállított tárlaton kiállították a Chamonix-ban kapott oklevelét. □

A kép Németh Ferenc gépével készült, az olimpiai kiutazás során, még az arlbergi alpesekben az ún. Ulmer-bütténél. A bal oldal szélén áll Németh Ferenc. (A fényképet és a cikk megírását szolgáló információkat Gyurta Noel, Németh Ferenc déd-unokája bocsátotta rendelkezésünkre. Köszönjük a segítségét – a szerk.)

GYURTA NOEL

Az első téli olimpia

1896-ban Pierre de Coubertin báró kitartó munkájának eredményeként megkezdődött a modernkori olimpiák sorozata. Az úttörő athéni játékokat követően az első téli olimpia megrendezése még majd három évtizedet váratott magára, noha a téli sportok olimpiai szereplésének gondolata már korábban is felmerült. A NOB végül 1921-es lausanne-i ülésén döntött egy, a „Téli sportok nemzetközi hete” elnevezésű sportesemény VIII. olimpia alkalmából történő megszervezéséről, de anélkül, hogy a tervezett rendezvény versenyszámaint felvették volna az olimpiai programba. Így az 1924-es chamonix-i versenyeket a NOB, a pozitív tapasztalatok hatására, csak később, 1925-ben, a téli olimpiák rendszeres megrendezéséről szóló döntését követően minősítette visszamenőlegesen az első téli olimpiának.

A versenyeken való részvételt a Magyar Sí Szövetség a kezdetektől támogatta, és a magyar sísport jövője szempontjából kulcs-

fontosságúnak tartotta. Sajnálatos módon azonban a MOB olyan határozatot hozott, miszerint a rendelkezésére álló olimpiai alaptól a sí szövetséget nem áll módjában támogatni, így a szövetség számára az egyedüli megoldás a költségek gyűjtés útján történő előteremtése maradt. 1924. január 25. és február 5. között 16 ország 293 versenyzője vett részt az olimpián. Köztük négy hazai síelő: Déván István, Szepes Béla, Háberl Aladár és Németh Ferenc, akik közül Déván 18 km-es sífutásban a 32., Németh 50 km-en 20. helyen végzett. Szerény helyezésük ellenére sportteljesítményüket és elhivatottságukat már pusztán amiatt is elismerésre méltónak tekinthetjük, hogy általuk a Magyarországon akkor csupán harminc éves múlttal rendelkező sísport –, amelynek hazai megjelenését követő fejlődését a nagy háború és az azt követő viszontagságos idők azonnal lelassították, végül Trianon teljesen ellehetetlenítette, – képviselve volt a téli sportok első nagy nemzetközi versenyén. □

Közel félévszázad a gyógypedagógusi pályán

Újpest gyémántdiplomás óvónőjét és aranydiplomás pedagógusát, talán nem is kell bemutatnom olvasóinknak.

Dr. Kovács Ivánné Jurcsek Margit negyvenhét éves gyógypedagógusi munkája mellett számos civil szervezet tagja, vezetője ma is; alig akad újpesti, aki ne ismerne. Szakmai és honismereti tevékenységéért járó elismeréseit felsorolni is nehéz: Újpest Gyermekéiért Díj a tantestülettel együtt, Újpestért díj, Budapestért díj, Arany Horgony díj...

– *Hét évig dolgoztunk együtt a helytörténeti gyűjteményben, később civil szervezetekben is. Most valahogy mégis nehéz kérdezni. Újpesti vagy a szó eredeti értelmében. Itt született?*

– 1942-ben születtem a Fehér Kereszt Gyermekkorházban – ma ez a SOTE Tűzoltó Utcai II. számú Gyermekgyógyászati Klinika. Szüleimmel Jegespusztán éltünk, ma ez a terület Ács városához tartozik. Édesapám, Jurcsek Imre haszonbérliként kezelte a birtokot, anyukám Erdélyi Katalin a háztartást vezette. Nővérem, Kató négy évvel idősebb nálam.

– *Háborús évek, nehéz időszak. Milyen emlékeid vannak ezekről az időről?*

– A háború a vége felé járt, a front közeledtével, 1944 decemberében apukám a nyugati határhoz közeli Mexikópusztára (ma: Fertőújlakhoz tartozik) menekített bennünket. Amíg távol volt, német katonák kifosztották a birtokot. Szinte mindent elvittek a lakásból, gazdasági épületekből, magtárakból. Édesapám nagyon tartott az oroszoktól is, ezért amink még megmaradt, ládádba csomagolták és karácsony után indultunk tovább Ausztria hegyes-völgyes útjain. Két ekhós szerkelrel mentünk öten (anyai nagymamám is velünk jött), egyik kocsit anyuka, a másikat apuka hajtott. Út közben sokszor a kocsin, máskor fészerben, istállóban, barakkban aludtunk. Édesanyám és nagymama egy borszesz „tűzhelyen” főztek ételt útközben, ahol lehetett. Többször éltünk át légiriadót, ilyenkor

leugrottunk a kocsiról és védett helyre hasaltunk. Emlékszem egy égő repülőre, ami a mellettünk lévő völgybe zuhant le.

Wiendorfban (Stájerország) fogadtak be menekülteként bennünket. Hazautazásunkig ott laktunk egy befogadó családnál. Egy kis raktárhelyiségben rendezkedtünk be. Két-két ágy volt a fal mellett, anyukám, nagymama és mi a nővéremmel aludtunk bennük, apuka közöttünk a földön. Apám munkát kapott a gazdaságban, mert értett a földhöz, az állatokhoz és az autószerelésben is jártas volt. Szüleim természetesen nem tekintették mindezt végleges állapotnak. A mamám nem akart idős édesanyjával, kisgyerekekkel és várandósan bizonytalanságban maradni. Úgy beszéltek meg, apuka egy ideig még Ausztriában marad, anyukám viszont velünk hazajön a testvéreivel. Keresztanyámnál az Alkotás utcában laktunk először, itt született meg öcsém, Imre. Időközben folyamatos levelezésben voltunk apukával, aki a kialakult helyzetben nem tudott hazajönni (pedig szeretett volna a családdal együtt élni), 1949-ben Argentínába távozott. Mi pedig Újpestre költöztünk anyuka másik testvéréhez és férjéhez a Viola utcába. Nem volt gyermekük, örömmel fogadtak minket.

– *Hogyan sikerült berendezkednetek?*

– Egy kétszoba-hallos lakásban éltünk heten. Bizony meg kellett tanulnunk alkalmazkodni egymáshoz, tekintettel lenni a felnőttekre. Nagynéném, aki a háború előtt Töttösy Ernő ügyvédi irodájában dolgozott, az Árpád úti Magyar Acélárugyár Kisrugó Üzemében talált munkát. Nagybátyám a Városházán, az oktatási osztályon dolgozott, de B-listára került, és csak nagy nehezen tudott elhelyezkedni a Károlyi utcai pékségben. Sütőipari ellenőrként ment nyugdíjba.

– *Hogyan teltek a mindennapok?*

– Apuka a „háborúban eltűntként” szerepelt, persze továbbra is rendszeresen leveleztünk, monogramját megtartva, Juhász Irénke néven írt nekünk. Rendszeresen küldött úgy-

nevezett IKKA- [IBUSZ Külföldi Kereskedelmi Akció] csomagokat. Sok-sok különleges-ségnek számító dolog volt benne: tea, kávé, csokoládé, húskonzervek – ezek egy részét rögtön eladtuk, ezzel is segítve a családi kasszákat. Anyuka otthon volt velünk, nagyon szép emlékeim vannak abból az időből. Szinte mindig volt ideje mesélni, játszani velünk. Tőle örököltük az éneklés szeretetét. A tanulásban sem volt gondunk. Sok verset ismert, kapásból idézni is tudott sorokat belőlük, még átlagos, napi témákhoz kapcsolódóan is. Nem csoda, hogy az iskolában sosem volt gondunk a vers-tanulással.

– Gyerektársaság is volt a környezetben?

– A Nap utcai templom kiskórusában énekeltünk a nővéremmel, karvezetőnk Czeike Albertina volt. Később a Kertvárosi Templomba kerültünk át. Szinte ott nőttünk fel, karvezetőnk segítségével baráti társasággá szerveződünk. Nemcsak a próbákra és szereplésekre találkoztunk, kirándulni is sokat jártunk együtt. Télen mini önképzőkört tartottunk valamelyikünk lakásán, ki milyen műsossal készült, előadta a többieknek. Az iskolán kívüli idő jó részét ebben a társaságban töltöttem 17 éves koromig. Az éneklés egész életemen végig kísér.

– Nem nehéz kitalálni, hogy jártál iskolába.

– Jó dolgom volt, a szemben lévő Viola utcai iskolában végeztem az általánost. Általában szerettem iskolába járni, tanulni azonban kevésbé. Ami érdekelt, az hamar belemert a fejembe. Legjobban az ének, a rajz és a testnevelés tantárgyakat szerettem. Soha nem voltam jó tanuló, sőt tipikusan „jógyerek” sem! Minden csínyben benne voltam. A nővérem nagyon szorgalmas, példás magatartású, emi-nens diák volt. Engem másért szerettek; lelke-sen szerkesztettem a faliújságot, ünnepélyeken szavaltam, énekeltem. Osztálytársaimnak tán-cot tanítottam be. Városrészünk iskolái sokat nyertek az akkoriban politikailag nem kívána-tos, „osztályidegen”, de igen kiváló tanárok Újpestre való „kitelepítésével”. Tanáraink kö-vetkezetes, tudásukat átadni kívánó, gyermek-szerető szakemberek voltak, mintát jelentettek nekünk. A Viola utcai számomra Újpest leg-szebb iskolája volt, örömmel töltött el, hogy kislányom Kinga is ott végezte az általános iskola első négy osztályát.

– A középiskola, majd a pályaválasztás következett. Hogyan alakult az életed?

– Kiskoromtól kezdve óvónő vagy taní-tónő szerettem volna lenni. Be is adtuk a je-lentkezést a képzőbe – 1956-ot írtunk. Fel-vételre is behívtak, aztán jött a levél: „helyhi-ány miatt elutasítva”. A származásom nem je-lentett jó ajánlólevelet. Földbirtokos családból származom, felmenőim közül többen magas pozíciót töltöttek be 1945 előtt az állami és helyi közigazgatásban – ez komoly hátrányt jelentett. A bőripari szakmunkásképzőbe is je-lentkeztem, tetszett a szakma. A Vécsey utcai Sparber villában úttörő technikai állomás mű-ködött, rendszeresen jártam oda kézműves-kedni. Ez sem sikerült. Unokanővérem apósa a Faipari Technikumban tanított, a segítségé-vel felvettek. Egyik legszebb iskolaéve-met töltöttem ott. Az évvégi munkánk egy-egy hokedli elkészítése volt, amelyet később az Állami Áruházban árultak. A sajátomat meg-jelöltem, hátha meg tudjuk majd venni, de sajnos nem tellett rá. A nyári szakmai gyakor-latot az Újpesti Asztalosárugyárban végeztük, ahol a politúrozást is megtanultam.

– Mindez kicsit messze áll a pedagógusi munkától.

– Álmomat, hogy óvónő legyek nem adtam fel. Jó ismerősünk volt id. Pataki László, aki az Oktatási Minisztériumban vitte a gyógy-pedagógia ügyét. Segítségével – valamint öt tantárgyból különbözeti vizsgát téve – 1957 szeptemberében a Brunsvik Teréz Óvónő-képző (ma: Baár-Madas Református Gimná-zium) második évfolyamában kezdhettem. Nem volt könnyű nyáron tanulni, az elmélet

Az aranydiploma átvétele 2019-ben

mellett még hegedülni is tanulnom kellett. Megérte. Megtaláltam a helyem, 1959. június 3-án kaptam meg az oklevelet, egy hét múlva már a XIII. kerületi Pannónia utcai óvodában dolgoztam. Nagy öröömre lehetőségem nyílt Balatonszabadiban egy szakszervezeti üdülőben gyerekeket nyaraltatni. Sok szeretetet kaptam tőlük, a vezetőség is elégedett volt velem. Ennek köszönhető, hogy 1966-ig (ekkor mentem férjhez), minden évben legalább egy turnust vállaltam. A nyaraltatásnak köszönhetem, hogy megismertem az egyik kollégánót fiát, későbbi férjemet, Kovács Ivánt. Ő agrármérnök lett, 1964-ben Gödöllőn végzett. Házasságkötésünk után Újpestre költözött, így került Budapestre az Országos Mezőgazdasági Fajtakísérleti Intézetbe. Tudományos osztályvezetőként irányította az ország állatfajainak minősítését. 1979-ben doktorált. Munkája elismeréseként Újhelyi Imre-díjjal tüntették ki. Rendszeresen publikált, és a hazai agráregyetemek népszerű előadója volt.

– *Mikor kerültél újpesti óvodába?*

– 1959 augusztusában a IV. kerületi Tanács átkért Angyalföldről, mert nagy szükség volt óvónőkre. Ősszel már a Nyár utcai oviban kezdtem. Nem hagytam abba tanulást, jelentkeztem a Könyves Gimnáziumba, és 1961-ben esti tagozaton leérettségiztem. Magyar-történelem szakos tanár szerettem volna lenni. Nem sikerült a felvételem, mert jellemzésemben egy „jóakaró” külön kiemelte, hogy németül tanultam... Ismét Pataki Laci bácsi segített; tervezték a szakmában, hogy Magyarországon gyógypedagógiai óvodát alapítanak. Az egyiket itt Újpesten hozták létre. Ebben a programban vettem részt Jenéi Ferencné kollégánómmal. A Venetianer utcai kisegítő iskola egyik tantermében indult az óvoda. Végigjártuk Újpesten a többi intézményt, és javaslatot tettünk gyerekek átvételére – természetesen gyermekpszichológus vizsgálata előzte meg a végleges döntést. Végül akkorára nőtt a létszám, hogy az Ankara utcai óvodába kellett költöznünk. Kiváló szakemberek voltak a főnökeim, megtanítottak a hivatás minden gyakorlati követelményére. Szatmári Attila iskolaigazgató nevét fontos megemlítenem, hozzá tartozott az óvodánk is.

– *Mégsem maradtál óvónő...*

– Nagyon szerettem volna nagyobb gyerekeket tanítani. Már az óvoda alapítása alatt jelentkeztem a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolára, amit a munka mellett végeztem el. 1969-ben diplomáztam, minden képzésen részt vettem: a siket, a vak, a logopédus és az értelmi fogyatékos szakot is elvégeztem. Szerencsém volt, hogy többek között Montágh Imre tanítványa is lehettem, ha csak tudtam, meghallgattam előadásait – fantasztikus ember volt!

Közben átkerültem az iskolába, először alsóban tanítottam humán tárgyakat. Érdekes, hogy a nővérem, keresztlányom, sógornóm és a lányom is matematika szakos, ám a számok világa sosem állt közel hozzám. Egész életemben az irodalom mellett a zenéhez, énekhez vonzódtam. Nem volt megoldott az énektanítás az iskolában, ezért az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskolán ének-zene tanári diplomát szereztem 1976-ban. A tanítás mellett énekkart szerveztem, az iskolai könyvtárat kezeltem, és szívesen készítettem az alkalmi dekorációkat is. Aztán teljesült az álmom, a felső tagozatosokhoz kerültem. Nagyon szerettem idősebb gyerekekkel foglalkozni. Sokat kirándultunk, játszottunk, de ha tanulni kellett természetesen követeltem is. Elengedhetetlen feladatom volt a családlátogatás. Minden gyerek életkörülményeit ismernünk kellett ahhoz, hogy segíthessünk, ha szükség volt rá. Nagyon sokan jártak a megyeri majorból is hozzánk. Ott még döngöltpadlós vályogházakban éltek a családok.

– *Most is érzem mondataidból, szeretted, élvezted a munkádat.*

– 47 évig dolgoztam a közoktatásban, ebből negyvenötöt sérült gyerekek körében töltöttem. Összetartó, nagy tudású, kreatív, remek tantestületben dolgoztam. Évtizedekig voltam a felső tagozatos munkaközösség vezetője. Ilyen környezetben öröm volt dolgozni, pedig szinte mindenki úgy gondolta, nehéz, sok energiát felemésztő feladat. Nem éreztem így, sőt azt hiszem, az úgynevezett normális diákokkal sokszor nehezebb a pedagógus dolga. A fogyatékkal élő gyerekekkel folyamatos odafigyeléssel, megértéssel, szeretettel és türelemmel szinte mindent el lehet érni. Operába, múzeumokba jártunk rendszeresen, és fontos volt számomra, hogy a gyerekek megis-

merjék lakóhelyük történetét, sokszor jártunk az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben is. Máig megismernek az utcán, örömmel köszönnek, érzem a szeretetüket. Hetedik, nyolcadikos osztályokkal a környező gyárakba mentünk hetente egy nap üzemi gyakorlatra. Sokuknak megtetszett a munka a Patyolatban, a bőrgyárban vagy a vasöntődében. Az iskola után ott kezdtek dolgozni segéd- vagy betanított munkásként. Könnyebben megtalálták a helyüket az életben.

– *Találkoztál mélyszegénységben élő gyerekekkel is?*

– Sok cigány származású tanuló járt iskolánkba, előfordult, hogy az osztálylétszám hatvan százalékat ők tették ki. Szerettem velük dolgozni, otthonról kevés tudást kaptak, az ismeretek pótlásával azonban gyorsan haladtak. Magyar és éneket tanítottam, minden évben felléptünk a budapesti kerületek kulturális seregszemléjén. Szinte mindig hoztunk el aranyérmet. Sokan zenét is tanultak az úttörőházban, az iskolában eredményesen dolgoztunk az énekkarral is. Ebben az iskolatípusban a miénk volt az első kórus, ami kétszólamban énekelt.

– *Évtizedek egy munkahelyen, azt hiszem nem volt könnyű nyugdíjba menni. Nagyon örültem, amikor felvetted, hogy szívesen dolgoznál Újpest múzeumában.*

– Elröppentek az évek, 2006-ban nyugdíjba vonultam, szívesen maradtam volna tovább is, de megváltoztak a körülmények. Hirtelen jelentősen megcsappantak a tennivalóim. Szerencsére úgy alakult, hogy szívesen fogadtak nyugdíjas önkéntes segítőként, és két évet követően már szerződéssel dolgoztam 2013-ig. Nagyon szeretem a helytörténeti munkát. Nem mellesleg a közönségkapcsolatok során még több újpestivel találkozhattam.

– *Kicsit beszéljünk a családról is, egy kiegyensúlyozott életpálya fontos része a boldog családi háttér.*

– Férjem mindenben támogatott, édesanyám pedig szívesen vigyázott a gyerekekre, amíg kicsik voltak. Két gyermekem született: Kinga matematika–testnevelés szakos tanárnő, három szép unokám édesanyja. Ők Gyömrőn laknak. Iván fiam a vívásnak szentelte életét, többszörös Európa- és világbajnok, kétszeres olimpiai ezüstérmes párbajtőröző. Testneve-

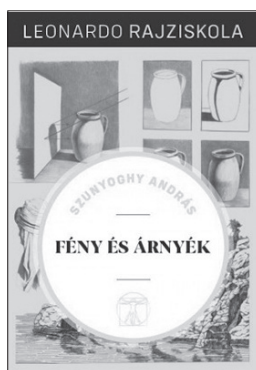
lési Egyetemet végzett vívóedző. Jelenleg a női párbajtőrözők szövetségi kapitánya. Veresegyházán él élettársával.

– *Kihagyhatatlan, hogy ne essen szó városvédelemről, honismeretről.*

– Az iskolai gyűjteménylátogatások során ismerkedtem meg az Újpesti Városvédő Egyesület munkájával, férjemmel együtt szívesen részt vettünk a programokon. Sajnos ő 1996-ban meghalt, a rám szakadt tragédiát gyerekeim segítségével dolgoztam fel, de sokat segített a közösségi munka – főleg, hogy felkérték az egyesület vezetésére is. Kadlecovits Géza és Kapolyi László támogatása rengeteget jelentett ebben a munkában. Nagy öröm, hogy elnökségem tíz éve alatt sok helytörténeti témájú könyv megjelenése fölött bábáskodhattam, a tagság létszáma kétszáz fölé emelkedett, s mondhatom igazi, egymást szerető emberek közösségévé vált. 2013-ban, elhunyt férjem egyetemi csoporttársával, aki szintén megözvegyült, szorosabb kapcsolatba kerültünk. Szőke Antal Szolnokon él, ott gazdálkodik. 2015-ben összeházasodtunk, így családunk két fiúval, menyekkel és hét unokával bővült. Most kétlaki életet élek. Lemondtam az egyesületi elnökségről, mert így felelősséggel már nem tudtam vállalni. Most vele járunk, ha időnk engedi, az egyesületi programokra, sőt néhányat férjemmel együtt közösen szervezünk. Ma is tagja vagyok az Újpesti Közművelődési Körnek, a Budapesti Honismereti Társaságnak. A közösségi munkától ma sem szakadtam el. Nővéremmel és Kata lányával együtt éneklünk az Újpesti Civil Kórusban, az Újpesti Nyugdíjas Klubot pedig kedves kolléganőmmel, Efné Nagy Zsuzsával vezetjük. □

A teljes nagy család Margit és Antal körül

Szunyogh András Mednyánszky- és Barcsay-díjas úpesteri grafikusművész 12 kötetes sorozata elsősorban azoknak készült, akik komolyabban kívánnak megismerkedni a rajzolásal. A tematikus kötetekben a csendélettől a portrérábrázolásig, az emberi testtől a tájképekig minden lényeges grafikai témát megtalál az érdeklődő, és a szerző önálló részeket szentel többek között a perspektíva tudományának és a rajztechnikának is. Kötetenként 100 rajz és részletes technikai leírás segíti a művészpálcántakat. Az Úpesteri Díjjal kitüntetett mester, az MMA tagja, növendékek százait segítette a pályára. Sok éven át a „Kisképzőn”, később a Képzőművészeti Egyetemen oktatott. A Leonardo rajziskola sorozatot a Kossuth Kiadó jelentette meg, kötetei megvásárolhatók a Fejtő Ferenc Könyvesboltban (IV. Bocskai u. 26.).

Tavaly múlt ötven éve, hogy az Úpesteri Dózsa a Newcastle Uniteddel mérte össze erejét a Vársárvárosok Kupájának döntőjében. A jubileum alkalmából készült könyv interjúkkal, és korabeli dokumentumok, újságcikkek segítségével eleveníti fel az 1968/69-es szezonot. A kötetet Matthew Watson-Broughton angol újságíró írta, aki a résztvevők szemszögéből mutatja be a két csapat útját a döntőig. A Budapestben élő szerző két változatban jelentette meg könyvét; a magyar verzióban nagyobb terjedelemben esik szó az úpesteri csapatról, míg az angolban az 1960-as évek végének nagy magyar klubcsapata mellett, a Vasfüggönyön túli életet is bemutatja az olvasóknak. A könyvet magyar és angol nyelven a Rézbong kiadó jelentette meg, kapható a nagyobb könyvruházakban.

Taps az egészségügyieknek

Március 18-án este Magyarországon első alkalommal Káposztásmegyeren köszöntötték tapsviharral az egészségügyi dolgozók munkáját. A koronavírus-járvány idején a lakótelepen élők az interneten keresztül szervezték meg, hogy ily módon üzenjenek a betegekért áldozatos munkát végző orvosoknak, ápolóknak.

Márvány talapzat Bene Ferenc szobrának

Április 22-én Bene Ferenc labdarúgó mellszobra visszakerült eredeti helyére, az UTE Megyeri úti sportközpontja elé, Szusza Ferenc szobra mellé. Papp György Zoltán szobrászművész alkotása számára az egyesület márvány talapzatot készíttetett.

Úpester székelkapuja

Június 4-én a Szent István téren, az Egek Királynéja templom mellett avatták fel az erdélyi Csíkszentgyörgyiekől ajándékba kapott székelkaput. Az Úpester testvértelepüléstől érkezett faragott műremek helyét szakértői munkacsoport jelölte ki.

Úpester Gyermekeiért Díj

Június 5-én, a Városháza dísztermében került sor a Sándor István Úpester Gyermekeiért Díj átadási ünnepségére. Elismerésben részesült: Barton Zoltán, az Úpesteri Könyves Kálmán Gimnázium intézményvezető-helyettese; Máté Katalin, a Pécsi Sebestyén Ének-Zenei Általános Iskola nyugalmazott pedagógusa; Turnerné Gadó Ágnes, az Úpesteri Karinty Frigyes Magyar Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola intézményvezetője; Váczi Lajosné, a Viola Óvoda óvodavezetője; valamint a Megyeri Úti Általános Iskola Informatika munkaközössége. A díjakat Déri Tibor polgármester adta át.

Gyász hírek

Április 23-án, életének 76. évében elhunyt Győrffy Miklós Táncsics-díjas újságíró, egyetemi tanár, televíziós és rádiós műsorvezető. 1968–1971 között Úpesterben élt, előbb a Derkovits Ifjúsági Klub népművelőjeként, majd a Fóti Úti Általános Iskola magyar szakos tanáraként dolgozott. Győrffy Miklóst május 23-án az alsósegesdi református temetőben kísérték utolsó útjára.